

LR Tieslietu ministrijas
Valsts valodas centrs

**Latgaliešu
pareizrakstības noteikumi**

LR Tīslītu ministrejis
Valsts volūdys centrs

**Latgalīšu
pareizraksteibys nūsacejumi**

Prīškvuordi

Piec daudz vysaidu aizlīgumu godu latgalīšu rokstu volūda nu 2001. goda septembra ir aizsorguota ar lykumu – Latvejis Republikys Vaļsts volūdys lykuma 3. panta 4. punkts nūsoka: “Vaļsts nūdrūšynoj latgalīšu rokstu volūdys kai viesturiska latvīšu volūdys paveida saglobuošonu, aizsardzeibu i atteisteibu.”

Latgalīšu rokstu volūda ir bejuse stypra i izturiejuse laika puorbaudi. Jei myusu dīnuos atdzymst nu jauna, partū ka latgaliski niu roksta i vacuokuo, i videjuo, i jaunuo paaudze.

Garais puorruovums rokstu volūdys lītuošonā i nasakuortuotuos raksteibys normys ir kaviejušys juos atteisteibu. Volūda, kas nateik kūpta rokstūs, navar atsateisteit pylnvierteigi. Kab nūdrūšynuot kvalitativu latgalīšu rokstu volūdys lītuojumu, ir vajadzeiga rokstu volūdys normu kodifikaceja. Tū ir aplīcynuojuse ari īprīkšējūs godu dasmytu pīredze.

Deļtuo vajadzēja pabeigt latgalīšu raksteibys reformu, kurei *Dr. phil.* Pītera Stroda vadeibā tyka īsuokta 20. godu symta 30. godūs, izstruodojūt golvonūs raksteibys i gramatikys pamatprincipus, kai ari dūmojūt par cytom pakuopiniski veicamom izmaiņom.

P. Stroda reformys mierkis beja tyvynuot raksteitū vuordu tautā runotajam. 1934. gods izjauce itūs nūdūmus. Ari vāluokuos godu desmitis latgalīšu raksteibys saglobuošonai i atteisteibai nabeja lobvieleigys.

Piec kara latgalīšu rokstu volūda beja dzeiva trimdā – tī tyka izdūta gramatika i pareizraksteibys vuordneica, saraksteits daudz cytu gruomotu, izdūtys avīzis i žurnali. Latvejā latgalīšu

Izdots sadarbībā ar biedrību „Latgolys Studentu centrs”
Izdūts sadarbībā ar bīdreibu „Latgolys Studentu centrs”

Paldies par atbalstu Latgales reģiona attīstības aģentūrai
Paļdis par paleigu Latgolys reģiona atteisteibys agenturai

rokstu volūdys lītuošona gaisa vys vaira i vaira, cikom 60. godu beiguos tyka puortraukta gondreiz piļneibā. Latgaliskū vuordu Latgolā turēja dzeivu latgalīšu saimē i Romys Katuoļu Bazneicā.

Īsasuocūt Atmūdai i latgaliskajim izdavumim atsagrīžūt dzimtinē, Latgolys inteligencis puorstuovi atsuoce dorbu pi latgalīšu rokstu volūdys normiešonys. Prof. Ontuona Breidaka vadeibā tyka daudzi sprīsts par latgalīšu raksteibu i izstruoduoti golvonī juos principi, kuri ir pamatā Jura Cibūļa i Lidejis Leikumys latgalīšu lementaram (1992) i latgalīšu vuiceibu gruomotai “Vasals!” (2003).

Raksteibys puormainis sabīdreiba vysod pījam cīši jiuteigi. Ari itymā reizē pret reformom beja navīnaida attīksme. Golvonais diskuseju objekts izaruodeja jau nu P. Stroda ortografejis komisejis darbeibys laika aktualais pīduovojums divskani [uo] raksteit kai *uo*.

Aizasteiguši godi, nūsamainejušys paaudzis, myužebā aizguojs prof. Ontuons Breidaks, prof. Vitolds Valeiņš, dzejnīks Andris Vējāns, Latgolys kulturys darbinīks Jōņs Cybuļskis, filologs Viktors Vonogs i daudzi cyti vacuokuos paaudzis kulturys i izgleiteibys dorba entuziasti, kurim eistyn beja svareiga latgalīšu raksteibys sakuortuošona.

Tok jūs suoktais dorbs īt iz prīšku. 2003. godā piec Latgolys Studentu centra rūsnuotuos diskusejis par vīnuotys latgalīšu pareizraksteibys vajadzeibu pi LR Tīslītu ministrejas Vaļsts volūdys centra Latvīšu volūdys ekspertu komisejis tyka izveiduota Latgalīšu raksteibys apakškomiseja itaidā sastuovā: volūdneica *Dr. philol* Anna Stafecka (komisejis prīšksādātuoja), prīsters *Lic. theol.* Edgars Cakuls, Latgalīšu volūdys, literaturys i kulturviesturis školuoju asociacejis vadeituoja Veronika Dundure, Latgolys Kulturys centra izdevnīceibys vadeituoja Jōņs Eļksnis, *Dr. philol.* Skaidreite Kalvāne, volūdneica *Dr. philol* Lideja Leikuma, dzejneica Anna Rancāne, diplomats i volūdņīks *Dr. philol.* Aļberts Sarkaņš, *Dr. philol.* Ilze Sperga (komisejis sekretare), volūdneica *Dr. philol.* Anna Vulāne, *Latgolys Studentu centra* vaļdis prīšksādātuoja Ilona Zaiceva.

Komisejis aizdavums beja pabeigt latgalīšu raksteibys reformu. Jei suoce dorbu 2003. goda junī. Diskusejuos i kompromisu meklejumūs komiseja struoduoja vairuok godu.

Skaiteituoja viertejumam niu teik nūdūti *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi*, kuri tyka pījimi i apstyprynuoti LR Vaļsts volūdys centrā 2007. goda 28. septembrī.

Sevkura normātuo rokstu volūda ir kompromisa variants – storp īrostū i maineigū, storp dzeivuos volūdys izlūksnem i rokstu valodys tradiceju. Ari itī *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi* nav izjāmums.

Raksteibys nūsacejumi, seviški gramatiskūs formu pareizraksteiba, ir baļsteiti latgaliskūs izlūksņū pietejumūs. Kab nūsaceit raksteibys normys, ir apzynuoti volūdys paruodeibu plašuoka lītuojuma areali, raugūt jimt vārā i tautā runuotuos volūdys daudzveideibu. Partū vairuokūs gadīņūs raksteibā ir pīļauti normu varianti.

Latgalīšu rokstu volūda īt iz prīšku, jei atsateista i izamaina – kai sevkura dzeivuo volūda. Deļtuo ar laiku var rastīs vajadzeiba precizēt kaidus nūsacejumu punktus. Kotru, kam nav vysleidza, kaida byus latgalīšu rokstu volūda laikūs iz prīšku, prosom viereigi īsapazeit ar latgalīšu rokstu volūdys nūsacejumim i izsaceit sovus prīšklykumus, kas paleidzātu juos normu pylnveiduošonā.

Pīzeimis i īsacejumus syutit komisejis sekretarei Ilzei Spergai.

E-posta adrese: ortografeja@gmail.com

I tuo izdavuma elektroniskū verseju meklejit sātyslopā www.lakuga.lv

Priekšvārdi

Pēc daudzajiem dažādu aizliegumu gadiem latgaliešu rakstu valoda kopš 2000. gada 1. septembra ir aizsargāta ar likumu – Latvijas Republikas Valsts valodas likuma 3. panta 4. punktā teikts: „Valsts nodrošina latgaliešu rakstu valodas kā vēsturiska latviešu valodas paveida saglabāšanu, aizsardzību un attīstību.”

Latgaliešu rakstu valoda ir bijusi pietiekami dzīvotspējīga un izturējusi laika pārbaudi. Mūsdienās tā atdzimst jaunā kvalitātē – latgaliski raksta gan vecākā, gan vidējā, gan jaunākā paaudze.

Diemžēl ilgais pārrāvums latgaliešu rakstu valodas lietojumā un nesakārtotās rakstības normas nav bijušas labvēlīgas tās attīstībai. Valoda, kas netiek kopta rakstos, nevar attīstīties pilnvērtīgi. Lai nodrošinātu kvalitatīvu latgaliešu rakstu valodas lietojumu, nepieciešama rakstu valodas normu kodifikācija. To apliecinājuši arī aizvadītie gadu desmiti.

Tādēļ bija svarīgi pabeigt latgaliešu rakstības reformu, kura *Dr. phil.* Pītera Stroda vadībā aizsākās 20. gadsimta 30. gados, kad tika izstrādāti galvenie rakstības un gramatikas pamatprincipi un bija paredzēts pakāpeniski ieviest arī pārējos jauninājumus.

Reformas mērķis – rakstītā tuvināšana tautā runātajam. 1934. gads šim iecerēm pārvilka svītru. Arī turpmākie gadu desmiti latgaliešu rakstībai nebija labvēlīgi.

Pēc kara latgaliešu rakstu valoda bija dzīva trimdā – tika izdota gramatika un pareizrakstības vārdnīca, tika sarakstīts daudz citu grāmatu, izdotas avīzes un žurnāli. Latvijā latgaliešu rakstu valodas lietošana aizvien sašaurinājās, līdz 60. gadu beigās tika gandrīz pārtraukta. Latgaliskuo vārdu Latgalē uzturēja dzīvu vienīgi ģimene un Romas Katoļu Baznīca.

Sākoties Atmodai un latgaliskajiem izdevumiem atgriežoties dzimtenē, Latgales inteligences pārstāvji atsāka darbu pie latgaliešu rakstu valodas normēšanas. Prof. Antona Breidaka vadībā tika daudz diskutēts par latgaliešu rakstību un izstrādāti tās galvenie principi. Uz tiem balstīta arī Jura Cibuļa un Lidijas Leikumas latgaliešu ābece (1992) un latgaliešu valodas mācība „Vasals!” (2003). Tā kā rakstības pārmaiņas sabiedrība parasti uzver ļoti jūtīgi, attieksme pret jauninājumiem nebija viennozīmīga. Galvenais diskusiju objekts bija piedāvājums jau no P. Stroda ortogrāfijas komisijas darbības laika aktuālais piedāvājums divskani [uo] apzīmēt ar *uo*.

Aizsteigušies gadi, mainījušās paaudzes, mūžībā aizgājis prof. Antons Breidaks, prof. Vitolds Valeinis, dzejnieks Andris Vējāns, Latgales kultūras darbinieks Jānis Cibuļskis, filologs Viktors Vonogs un daudzi citi vecākās paaudzes kultūras un izglītības darba entuziasti, kuriem patiesi rūpēja latgaliešu rakstības sakārtošana.

Tomēr viņu sāktais darbs turpinās. 2003. gadā pēc Latgales Studentu centra rosinātās diskusijas par vienotas latgaliešu pareizrakstības nepieciešamību pie LR Tieslietu ministrijas Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas tiek izveidota Latgaliešu rakstības apakškomisija šādā sastāvā: valodniece *Dr. philol.* Anna Stafecka (komisijas priekšsēdētāja), priesteris *Lic. theol.* Edgars Cakuls, Latgaliešu valodas, literatūras un kultūrvēstures skolotāju asociācijas vadītāja Veronika Dundure, Latgales Kultūras centra izdevniecības vadītājs Jānis Elksnis, *Dr. philol.* Skaidrīte Kalvāne, valodniece *Dr. philol.* Lidija Leikuma, dzejniece Anna Rancāne, diplomāts un valodnieks *Dr. philol.* Alberts Sarkanis, *Dr. philol.* Ilze Sperga (komisijas sekretāre), valodniece *Dr. philol.* Anna Vulāne, *Latgolys Studentu centra* valdes priekšsēdētāja Ilona Zaiceva.

Komisijas uzdevums bija pabeigt latgaliešu rakstības reformu. Tā sāka darbu 2003. gada jūnijā un diskusijās un kompromisu meklējumos strādāja vairākus gadus.

Lasītāju vērtējumam tiek nodoti *Latgaliešu pareizrakstības*

noteikumi, kuri tika pieņemti LR Valsts valodas centrā 2007. gada 28. septembrī.

Katra rakstu valoda ir kompromisa variants – starp ierasto un mainīgo, starp dzīvās valodas izloksnēm un rakstu valodas tradīciju. Arī šie *Latgaliešu pareizrakstības noteikumi* nav izņēmums.

Rakstības noteikumi, jo sevišķi gramatisko formu pareizrakstība, ir balstīti Latgales izloksņu pētījumos. Normu noteikšanai ir apzināti dažādu valodas parādību plašāka lietojuma areāli, tāpēc vairākos gadījumos noteikumus tiek pieļauti normu varianti.

Latgaliešu rakstu valoda pilnveidojas, attīstās – kā ikviena dzīva valoda. Tāpēc ar laiku var rasties nepieciešamība precizēt atsevišķus noteikumu punktus. Aicinām katru, kam nav vienaldzīga latgaliešu rakstu valodas nākotne, rūpīgi iepazīt piedāvātos noteikumus un izteikt lietišķus priekšlikumus, kas sekmētu rakstu valodas normu pilnveidošanu.

Piezīmes un ieteikumus lūdzam sūtīt komisijas sekretārei Ilzei Spergai.

E-pasta adrese: ortografeja@gmail.com

Šī izdevuma elektronisko versiju meklējiet mājaslapā www.lakuga.lv

Latgalīšu pareizrakstībys nūsacejumi: tradicionālais i maineigais

Latgolā jau vaira kai 250 godu turim sovu raksteibys tradiceju. Pymuo da myusu dīnu saglobuotuo latgalīšu guomota *Evangelia toto anno.* ir izdūta Viļņā 1753. godā.

Ituos raksteibys rasšonūs nūsacēja viesturiskuo situaceja. Niulenejuo Latgola beja ar vaļsts rūbežu nūškierta no puorejuos latvīšu apdzeivuotuos teritorejis.

Latgalīšu raksteibys īsuocieji i pymūs guomotu autori ari beja nu cytys tauteibys – leitovīši i pūļi. Jūs aizsuoktuo raksteibys tradiceja, kas beja stihiska – bez apzynuotys normeišonys – guoja iz prīšku vaira kai symtu godu.

Tikai 19. godu symta beiguos – 20. godu symta suokuos roduos inteligence nu pošu latgalīšu vyda, kas saprota normātys rokstu volūdys vajadzeibu. Tai ka leluokuo daļa nu itūs kulturys darbinīku beja studiejuse svešuos volūduos, jim beja gryuts, bīži viņ navarami izasaceit rakstiski sovā muotis volūdā, partū ka guomotu volūda i jūs dzymtuos izlūksnis beja stypri atškireigys. Tū labi ir paruodejs rakstnīks Ontons Rupaiņš romanā *Tauta grib dzeivūt* (57.–58. lpp.).

Nikodems Rancāns, nūsagērbis kraklā, meicejōs ar celim uz krāsla un ar alkyunem uz golda kai uz sīna vazuma. Tai jys beja meicejīs bērneibā, kod mōte jū mōceja skaiteit pōtoru grōmotā. Tok mōte raksteit dzymtā mēlē namōceja, un nivīnā školā tō namōceja. Dzymtā mēlē ņyu beja jōsamōca Nikodemam pošam trejsdesmit godu vacuumā.

– *Brīsmiegi nūkavāts pīnōkums! – dūmōja sevī Nikodems. Tūmār šys pīnōkums beja tikai sirds līta, jō dzymtā mēlē nivīns raksteit napraseja. Vysa sarakste ar īstōdem nūtyka krīvu mēlē.*

Goreigī prīkšnīki latvīšu mēles nasaprota, un eistī rodi raksteja jam vēstules krīvu burtim voi drukōtim latiņu literim.

Vīneigi daži latvīšu prīsteri, kas krōja tautas dzīsmes, raksteja dzymtā mēlē, bet ari jūs vēstules izavēre kai orumi leidumā – sastreipōtas, lobōtas un apraksteitom molom. Taidus kašņōjumus kai vystu nogim prota ari Rancāns.

Trasuns un Smeļters gudrōja, kai byutu pareizōk raksteit, bet Rancāns dūmōja, ka ir pareizi tai, kai tauta runoj. Kotrā draudzē ļaudis runoj sovaidōk, bet vysim jim ir taida pat dvēsele. Voi varakļōnīšu dvēsele lobōka par rogovkīšu dvēseli? Tū zyna tikai Dīvs.

.. Streidi par pareizū izrunu kavēja pasōkt raksteišonu dzymtā mēlē.”

Apzynuota latgalīšu raksteibys normeišana aizasuoce tik 20. godu symta suokuos, i tys pa eistam beja sarežgeits mekliejumu laiks. Tik 1904. godā beja atcalts vaira kai 40 godu garais latgalīšu drukys aizlīgums, kas lelā mārā beja aizkaviejs tuo laika Vitebskys gubernis latvīšu drukuotuo vuorda atteisteibu.

18. godu symta beigu i 19. godu symta pyrmos pusis latgalīšu gruomotu raksteiba i volūdys izteiksmis tradiceja guoja pa pyrmos da myusu dīnu saglobuotuos latgalīšu gruomotys „Evangelia toto anno..” nūspraustū ceļu, goreigajā literatūrā itei tradiceja beja dzeiva pat vēļ 20. godu symta suokumā.

Kab izzynuotu, kai latgalīšu raksteiba izavēre vaira kai pyrma 250 godu, nadaudz īsavērsim jau pīmyntajā gruomotā „Evangelia toto anno..”

*1753. godā nūdrukuotī evangeleju tulkuojumi kūpā ar nadaudzom lyugšonom ir nalela gruomateņa, tei ir īspīsta antikvā piec pūļu tuo laika raksteibys parauga. Tekstā ir diakritiskuos zeimis ` i ^, par kurom gruomotys beiguos paskaidrojumā (*Informatio de accentu*) ir saceits, ka *gravis lykts iz taida vokaļa, kuru izrunojūt, tū valk*, pīmāram, *tāws, sāta*. Jumteņš (paskaidrojumā saukts par cirkumfleksu) nūruoda, ka *patskaņš juoizrunoj meiksti*, pīmāram, *dēwe juoizrunoj kai diewe*. Tekstā*

jumteņš gondreiž vysod lykts lokativa golūtne, pīmāram, treszā, sowā teyrumā.

*Divskaņu [ai], [ei] [oi] un [ui] ūtrais komponents atveidots ar y, pīmāram, **ayz** (27), **gayfme** (47), **teyri** (33), **aycynoy** (21), **muyniki** (51), **uycieis** (33).*

*Raksteibā škierti divskani [iu] i [yu], pīmāram, **jiures** (18), **iudienia** (91), bet **byufi** (65), **gryuds** (93).*

*Divskaņš [ie] raksteits kai *ie*, pīmāram, ak. **ciertumus** (60), **dzierdeja** (12), lai gon na vysod konsekventi.*

*Divskaņš [uo] parosti apzeimuots ar vīnu burtu *o*, pīmāram, **goja** (60), **gromotu** (57), **mōjas** (45), **zoles** (29).*

*Reizem divskaņa *ei* vītā raksteits garuo voi eisuo patskaņa burts *i* vai *y*, seviški vuordu izskaņuos: **dariūt** (60), **liudz** (10), **liudzibu** (20), **facyja** (57), **tayfnibas** (42), bet: **tayfnieyba** (85), **licieybu** (45), **wareygs** (35).*

*Leidzskani piec pūļu raksteibys parauga meikstynuoti voi nu ar meikstynuojuma zeimi, voi ar **i**, kas īt aiz leidzskaņa burta: **acš** (49), **džeyws** (69), **mañ** (48) i **bruniots** (27), **ganieybu** (48), **tiewi** (65).*

*Taipat kai pūļu raksteibā škierti meikstais i cītais **l**: **celim** (68), **laužu** (22) i **gołwu** (33), **gułtas** (33).*

*Leidzskaņš [š] apzeimuots ar *sz* vai *fz*: **apgayfmořzonas** (81), **szkàparś** (56), **wuszkas** (40), bet [č] – ar *cz*: **czyuszkas** (44), **ołgocz** (40).*

*Evangeleju tulkuojuma volūdys pamatā ir Dīnvydlatgolys izlūksnis, gruomotā atrūnamys daudzys vēļ myusu dīnuos mozuok voi vairuok pazeistamys volūdys paruodeibys. Vysvairuok tū varim saceit par darbeibys vuordu formom. Varim minēt, pīmāram, paguotnis *avā-* calmus: **tiey gudynowa Diwu** (6), **głobowa wyřfus tus wordus** (15), **forgowa nakti lūpu fowu** (5), vieliejuma formys ar *-m-* i atšķireigom galūtnem kotrai personai, pīmāram, *es byutum tu pasacyjis* (84), *kad tiey stundie àtis, tu pīmynatumet* (45), tagadnis *i-calma* formys: **wàrym celi zynot** (85), *redz tū, kù jūs redžit* (60).*

Atrūnamys ari myusu dīnuos jau pagaisušys volūdys

paruodeibys kai vieļejuma izteiksme ar formantu *-b-*, pīmāram, *jo es na byutub daryis dorbus storp winim* (98), *kad es kolpo-tub* (93), *kad mes atsacitubem tim, kotry mums syutija* (3), *kad jus zynotubet* (67),

Evangeļu gruomotā atrassim arī vairuokys cytys izlūksņu paruodeibys, kurys myusu dīnuos mudri gaist, pīmāram, dažus divdabus: *ku sōka āffamu tu Cyłwaka Dālu* (88), *redzieja ftabulnikus un daudz laužu brācamu* (72); *atroda winiu Baznieyca, sēdiit storp Rakstamocitoju* (14), *redzeja cytus uz tierga, bez dorba stoweyt* (20).

Ar prīdieklīm atvasynuotajīm darbeibys vuordim atgrīziniskuo morfema ir *-si-*, pīmāram, *apfidusmowa* (10), *atfigriže* (7), *pasfirodija* (37), na *-sa-*, kai tū aizviņ runoj latgaliskajuos izlūksnēs. Atrassim arī divkuorteju atgrīziniskū formantu, t. i., vīnu storp prīdiekli i sakni, ūtru vuorda beiguos, pīmāram, *nasfigrystus* (14), *pasfidžieras* (16), *nufibeydos* (13), *nasfįtojos* (7).

Arī vuordu kruojumā daudz latgaliskūs izlūksņu vuordu, pīmāram, *soła* ‘cīms’, *bierzums* ‘garuma mārvinēiba’, *wuszkas*, *spriež*, *uycot* ‘muocit’, *izbudawot*, *kułā*, arī ar goreigū dzeivi i bazneicu saisteituo leksika, pīmāram, *spowiede* ‘grākisyudze’, *pakuta* ‘grāku nūžāluošona’, *wayd* ‘nūžāloj’, *godnys* ‘cīneigs’.

Lejislavīšu raksteibys tradicejis ītekme vysu vaira radzama morfologiskūs formu lītuojumā. Vysā konsekventi lītuoctys sīvīšu dzimtis nomeni vīnskaitļa genitiva i daudzskaitļa nominativa i akuzativa golūtnis *-as*, *-es*, pīmāram, *dinas* (73), *witas swātas* (73), *mēles* (59), *firdies łobas un prycigas* (23). Sporadiski arī golūtnis *-ys*, *-is*: *gryudam sunapis* (19), *gobohu zywyys cāptas* (38). Lītuoctys deminutivu izskanis *-iņš*, *-iņa*: *laywinia* (18), *mozinim* (81), *galdinia* (88), bet: *berniensfz* (88; 97), *bernieni* (96).

Sūpluok latgaliskajom izlūksnem rakstureigajom primarūs darbeibys vuordu nuokūtnis formom, pīmāram, *na pames* (58) ir arī ležzemnīkim rakstureiguos, pīmāram, *krytieys* (74), *edieyřim* (63).

Lokatīva forma bīži veiduota ar *ikfz*, *ikzan* + genitīvs: *Und tyčejufzy ir ikfzan winia mociekli jo* (16); *bet kad byutu ti wordi ispildieyti, kotry ikfzan istodiuma ju rakstieyti ir* (99); *na pames ikfz tiewis akminia wiers akminia* (58).

Lejislavīšu raksteibys tradicejis ītekme radzama arī vīt-nīkvuordu lītuojumā: *viņš*, *viņa* i sūpluok *jis*, *jei*: *Und wini jam pafacyja* (13); *Tod winsz čelis pajeme Barnu un Moti Jo* (12);

Vīt-nīkvuords *kotrys* lītuoctys arī ar nūzeimi ‘kurs’: *ar akminim nūfiti tūs, kotry uz tiewim ir syutiti* (8); *Byja gayfme eyfta, kotra apgaysmoy ikwinu Cyłwaku, kotrys atit uz szu Pafauli* (7); *Swati ir ti, kotry ir nukumufzy, ayfto wini byus iprycynoti* (99).

Arī leksikā atrassim lejislavīšu vuordus, parosti puorlyktus latgaliskūs izlūksņu skaņu sistemā, pīmāram, *atnoće*, *kūtš*, *luti*, *flinkas*, *sudrabs*. Ar lejislavīšu vacūs rokstu ītekmi acimradzūt skaidrojams saikļa *und* ‘un’ bīžais lītuoctys: *Und atfigryže atpakal gony* (7); *Und tiey tymā pošza stundiē atgojusie* (11).

Nasaverūt iz daudzūs raksteibys i gramatiskūs formu lītuoju-ma nakonsekvencū, evangeļu tulkuojumā ir vītejom izlūksnem atbylstūša volūda i tam laikam samārā precīza raksteiba. Klaidu lobuojums gruomotys beiguos (*Errata sic corrige*) līk dūmuot, ka tulkuotuoji pi ituo dorba struoduojuši ar lelu atbiļdeibu. Juojam vārā arī tys, ka jī ir bejuši cyttautīši i na vysī vīnaiž labi protuši latvīšu volūdu.

Leidzeiga raksteiba ir vysuos cytuos 18. godu symta beigu i 20. godu symta suoku latgalīšu gruomotuos.

Kod 19. godu symta 30. godūs Pūlejā nūteik raksteibys reforma, arī puors latgalīšu gruomotu autoru suoc raksteit piec juos parauga. Golvonuo ituos reformys byuteiba – divskaņa ūtruo komponenta apzeimuošona ar *j*, navys *y*. Tū redzim Gustava Manteifeļa dorbūs. Ilustracejai dzejūls *Asmu zemnīks laimeigs*:

Kormi glejti, trauki tiejry, / Drebiu tiejnia pylna, / Stali zyrgi kaj komuli / Dzielža roti jauni.

Leidzeiga raksteiba (tikai daudz nakonsekventuoka) ir arī, pīmāram, Jezupa Macileviča praktiskūs padūmu gruomotā

Pawujciejszona un wyssajdi sposobi diel' ziemniku Łatwiszu, ari J. Kurmina vuordneicā.

Tūmār mynātais jaunynuojums na vysod rokstūs teik īvāruots. Laikam pastuovūšuo raksteibys tradiceja ir par daudz stypra. Dažuos 19. godu symta vyds gruomotuos tikai divskaņa *ei* ūtrais komponents ir *j*, puorejī divskani raksteiti ar *y*.

19. godu symta ūtrajā pusē Latgolā, taipat kai Leitovā, ir drukys aizlīgums. Nadaudzajuos lyugšonu gruomotuos, kas teik puordrukuotys uorzemēs, volūda ir klaidu pylna i saprūtams, ka ni par kaidu nūteiktu raksteibys tradiceju navar runuot. Tok itymā laikā, kod nav gona dukuotuo vuorda, Vitebskys gubernis latvīšu zemnīki poši roksta gruomotys ar rūku. Sasaglobuojuši rūkroksti ruoda, ka leluokuo daļa nu jūs nav īvāruojuši pūļu raksteibys reformu. Tū redzim i Andryva Jūrdža, i Svylānu dzymtys gruomotā, kas atsarūn Nacionaluos bibliotekys Rūkrokstu i ratūs gruomotu nūdaļā. Tūmār puors rūkrokstūs divskani konsekventi raksteiti ari ar *j*.

19. godu symta beiguos zynuotniskom vajadzeibom teik laseiti i dukuoti latgalīšu folklorys i etnografejis materiali. Tī ir kai pošu latvīšu, tai cyttautīšu pīraksteiti.

Nūzeimeiguokī nu jūs ir Pītera Smeltera *Tautas dzīsmu, posoku, meiklu un parunu wocelēite*, kas izdūta 1899. godā Reigā, Juoņa Pliķšāna *Dinaburgas aprīņķa Višķu pagasta kāzu ieražu apraksts*, ari cyti folklorys i etnografejis materiali, kas atrūnami Eduarda Voltera sastateitajā kruojumā *Материалы для этнографии латышского племени Витебской губернии*, kas izdūts 1890. godā Sanktpīterburgā. Krakovys Zynuotņū akademejis aizdavumā Rēzeknis i Viļānu apleicīnē tautys dzīsmis, puosokys, cytus folklorys i etnografejis materialus ir lasiejuse Stefaneja Uļanovska. Ar nūsaukumu *Łotysze Inflant Polskich* jī publicāti Krakovys Zynuotņū akademejis izdavumā *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej* 1892. godā.

Itūs materialu pīraksteituoji ir raudziejuši vītejū runu atveiduot vīnkuoršuokā raksteibā. Ilustracejai rindys no S. Uļanovskys folklorys pīrokstu:

*Dīwień, dūd' ar gūdru bōrtiś, ar stypru wiējktiś.
Soūas motis malna putra łoboka kaj pamotis bołta.
Klusyjs jūdińs dzīlos mołas īzraun.*

20. godu symta pyrmī 20 – 30 godi latgalīšu raksteibā ir mekliejuumu i diskuseju laiks (par tū varim puorskaiteit, pīmāram, Līgys Ciršys pietejumā *Latgaliešu ortogrāfijas jautājumu risinājums no 1904. līdz 1929. gadam* (Rēzekne, 1999).

Raksteiba ituo laika presis izdavumūs ir gondreiž kotram cytaida. Itymā laikā par ortografejis vaicuojumim teik sprīsts 1907., 1918., 1921., 1923. i 1927. goda apsprīdēs. Beidzūt 1929. godā teologa Pītera Stroda vadeituos komisejis izstruoduotūs pareizraksteibys nūsacejumus apstyprnoj Izgleiteibys ministreja, i jī ir bejuši spēkā leidz pat myusu dīnu.

Tys beja lels sūls iz prīšku latgalīšu raksteibys normeišonā, tok itī nūsacejumi naatrysnuoja vysys raksteibys problemys. Par jom ir rakstejs pats Pīters Strods (apsavērt, pīmāram, Strods P. *Latgaļu dialekta ortografijas problemas // Rokstu krōjums latgaļu drukas aizlīguma atceļšonas 40 godu atcerei*. – Daugavpiļs, 1944, 365-372), ari 2000. godā ASV myužebā aizguojušais ituos komisejis lūceklis Fraņcs Zeps.

Īsavērsim Fraņča Zepa rokstā *Napabeigta latgaļu ortografijas reforma*, kas publicāts žurnala *Dzeive* 161. numerī i puorpublicāts *Tāvu zemes kalendarā* 1996. Kai pastreipoj Fraņcs Zeps, Dr. P. Stroda komisejai beja vareiba tikai **īsuokt** raksteibys reformu pyrms 1934. goda apvārsuma. Fraņcs Zeps ari pīmiņ vairuokus Pītera Stroda vadeituos komisejis naizsprīstūs vaicuojumus, kuri *pavālūši gaida izlemšonu*. Tī ir :

divskaņa [uo] apzeimuošona ar *uo*, navys *ō* (*muote, svuorks, pļuoviejs*),

divskaņa [ie] apzeimuošona ar *ie*, navis ar *ē* (*piersts, dzierdēt*), navys *pērsts, dzērdēt*),

saskanis likuma īvāruošona (*zyrgs – zyrgy voi zirgi?*),

burtu *i* un *y* lītuošona.

Atdzymstūt latgaliskajai presei i literaturai, 1989. godā tyka izveiduota ortografejis komiseja profesora Ontona Breidaka

vadeībā, kurei izstruoduoja latgalīšu raksteibys pamatnūsacejumus, jamūt vārā mynātūs vaicuojumus. Beja dūmuots izstruoduoat ari latgalīšu rokstu volūdys normativū gramatiku, piec tam papyldynuot i precizēt raksteibu, atsabolstūt iz gramatikys lykumu. Piec profesora Ontona Breidaka aizīšonys myužēibā 2002. godā ortografejis vaicuojumu apsprīšona apsastuoja.

2003. goda februarī Latgolys Studentu centrs organizēja Latgolys laiceiguos i goreiguos inteligencis puorstuovu apsprīdi par latgalīšu raksteibys reformys pabeigšonu. Diskusejā pīsadaļēja kai volūdņiki i sabīdryskī darbinīki, tai Romys katuoļu Bazneicys puorstuovi. Juos rezultatā tyka pījimts viesturyskais lāmums latgalīšu orotgrafejis nūsacejumu izstruodi atstuoat volūdņiku ziņā i izveiduot ortografejis komiseju.

Komiseja suoce struoduoat 2003. goda junī. Dorba gaitā izstruoduoat *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumu* projekts tyka publicāts presē, kab skaiteituojim byutu vareiba par jū izašaceit. Komiseja izstruoduoja *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumus*, kas tyka publicāti *Latvijas Vēstnesī* 2007. goda 18. oktobrī. Itymūs nūsacejumūs itvarta ari vuordu i gramatiskūs formu pareizraksteiba resp. latgalīšu rokstu volūdys gramatikys konspekts.

Raksteiba un ortografeja ir cīši vuoreigi vaicuojumi, partū ir piļneigi saprūtams, ka sabīdreibys nūstuoja pret *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumu* projektā paradzātajim jaunynuojumim navarēja byut i, saprūtams, nabeja vīnnūzeimeiga. Vysuvairuok streidu izsaucē jau P. Stroda laikā izskaniejušais īsacejums iz prīšku divskani [uo] apzeimuoat ar *uo*, navis *ō*.

Pamatā vacuokuo i videjuo paaudze tū saisteja pat ar latgaliskuos identitatis zaudeišanu. Tok tī, kas daudz i kasdīnys roksta latgaliski (i vēļ ar datoru) nanūlīgs *uo* prīkšrūceibu.

Jamūt vārā, ka 1929. godā pījimtajai Pītera Stroda komisejis izstruoduoatajaj ortografejaj ir gara viesture i jamā saraksteits nūzeimeigs latgalīšu literarais montuojums, piec garu i na vīglu diskuseju pošu ortografejis komisejis lūcekļu vydā tyka nūlamts

divskani [uo] iz prīšku atļaut raksteit kai ar vīnai skaiteituoju i raksteituoju daļai īrostū *ō*, tai ūtrai daļai īrostū *uo*.

Tys zeimoj, ka jaunuo raksteibys sistema piļaun obejus divskaņa [uo] apzeimuojumus i itys formalais īmeslis navar byut škierslis juos aizalīgšonai.

Sovu volūdu mes varim nūkaut voi nūsorguoat tikai pošī, i myusu pošu aizdavums ir saglobuot sovu rokstu tradiceju i atteisteit jū atbylstūši jaunuoakajim volūdņiku pietiejumim i atzynomim.

Struodojūt pi *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumu*, tyka ryupeigi analizāta gramatiskūs formu variantu izplateiba latgaliskajuos izlūksnēs i atseviškūs gadejumūs tyka piļauts ari puors gramatiskūs formu paralels lītuojums.

Nadaudz saleidzynuosim 2007. goda pareizraksteibu, kas ir topuse iz P. Stroda ortografejis pamata, i 1929. godā pījimtū voi t. s. P. Stroda ortografeju. Tys ļaus lobuok īsavērt atškireibys i leidzeibys.

2007. goda raksteibys nūsacejumu īvodā pasaceits, ka latgalīšu rokstu volūdys fonologiskuos sistemys pamatā ir Juosmuižys, Vuorkovys, Vydsmuižys, Viļānu, Sakstagola, Ūzulainis, Makašānu, Drycānu, Gaigalovys, Bieržu, Tiļžys i Naurānu izlūkšņu sistema, kurei vysu lobuok ir pagluobuse latgaliskajom izlūksnem rakstureiguos pazeimis. Morfologiskūs formu pareizraksteibā jimtys vārā ari cytu latgaliskūs izlūkšņu plašuok izplateituos paruodeibys. Atseviškūs gadīņūs piļauti paraleli pareizraksteibys normu varianti, kuri *Nūsacejumu* tekstā raksteiti mozuokim burtim.

Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumim ir divejis dalis:

- Skanis i burti;
- Vuordu i formu pareizraksteiba.

Skanis i burti

Itamā nūdaļā paruodeitys golvonuos skaņu i burtu atbiļsmis.

Ar burtim *a, e, i, y, o, u* apzeimoj eisūs patskaņus *a, e, i, y, o, u*: *art, mežs, tikt, cyts, ols, kubuls*.

● Ar burtim *ā, ē, ī, ū* apzeimoj garūs patskaņus *ā, ē, ī, ū*: *dāls, dzēst, īva, ūga*.

● Šaurūs i plotūs patskaņus *e, ē* apzeimoj burti *e, ē*: *padebess, svešs, mes, zeme, plēst*.

● Burts *ē* apzeimoj tikai garū patskani *e*: *ēst, vēļ*.

● Burts *y* apzeimoj cītū patskani *i*: *vysod, zyrgs*.

● Divskaņus roksta ar burtu savīnuojumim *ai, au, ei, ie, iu, yu, ou, ui, uo*: *maize, saule, zeile, sierms, niule, lyugt, klouga, puika, suoļs*.

Pīļaunama divskaņa *uo* apzeimuošona ari ar *ō* (*sōļs*).

● Škirama patskaņu *i, y*, divskaņu *iu, yu* raksteiba.

● Vuorda suokumā roksta *iu*: *Iubuļs, iudiņs, iudris*.

● Aiz *g, j, k* roksta *i* voi *iu*: *giva, jimt, kimūss; giut, jiura, kiuļs*.

● Aiz *č, r, š, ž* roksta *y* voi *yu*: *čyguons, čyvynuot, grybu, ryka, šys, šyvums, Žykars; gryuds, šyut, žyžuot, izjamūt gadīņus, kod nuokušajā ziļbē ir meikstynuojuoja skaņa: čivinēt, gribēt, riceņa, šivieja, židenš*.

Atseviška apakšnūdaļa veļteita puorskanis lykumam. Puorskaņa ir rakstureiga tikai latgaliskajom izlūksnem i, kai tū atzeist volūdņiki, ir sasaglobuojuse vaca volūdys paruodeiba, kaidys nav cytūs latvīšu volūdys dialektūs.

● Raksteibā atspūguļojams puorskanis lykums, t. i., īpriķšejuos ziļbis patskaņa kvalitati nūsoka nuokušuo ziļbe. Ziļbis kvalitāte mainuos piec nūteiktu lykumu:

a : *e* (*azars – ezereņš, malns – meļneica*)

a : *o* (*acs – ocu, rakt – rokdamš*)

ā : *ie* (*bārzs – bierzeņš, lāns – lieneigs*)

ē : *ie* : *ā* (*ēst – iesšu – āzdams, sēdēt – siedieju – sādādams*)

i : *y* (*likt – lyku, zivs – zyvu*)

y : *i* (*styga – stidzeņa, tylts – tilteņš*)

o : *a* (*oltors – altareits, smolks – smaļceņš*).

Tuoļuok viereiba dagrīzta leidzskāņu meikstynuošonai.

● Izrunā vysī leidzskani ir cīti voi meikstynuoti (meiksti). Meikstūs leidzskāņu burtus *g, k, l, ņ* roksta, kod aiz jūs ir *a, ā, au, o, u, ū, uo*: *kuģa, Kuzāns, ļaut, ņaudēt, dat. rūtaļom, pļuove, lok. Seiļūs*. Leidzskāņu burtus nameikstynoj, kod aiz jūs ir *e, ē, i, ī* voi *ei, ie, iu*: *saule, lēkt, likt, kugis, likt, neit, lieni, kiula, šliukt*. Meikstūs leidzskāņu burtus roksta, kod aiz jūs ir voi ir bejušys meikstynuojuojis skanis: *atpakaļ, seņ, bruoļs* (bet *bruoli*), *akmiņs* (bet *akmini*), *viļņs* (bet *viļni*), *eņgeļs* (bet *eņgeli*), *ceļt, maļt, sunš, pīkaļne, Aņce, Jaņcs* i tml.

● Leidzskāņu burtus *l* i *n* nameikstynoj jaunuokūs aizjimtūs vuordūs: *kultura, instituts, inteligence, tolerance* i tml.

Vuordu i formu pareizraksteiba

Itei plašuo nūdaļa byuteibā ir eiss latgalīšu rokstu volūdys gramatikys konspekts. Saleidzzynuosim puors byutiskuokuos atšķireibys *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumūs* nu 1929. goda nūsacejumim, kuri atspūguļuoti ari P. Stroda *Pareizraksteibas vōrdneicā* 1933. godā.

1929. goda Nūsacejumū	2007. goda Nūsacejumū
Lītvuords	
Izskāņa -ija (<i>Latvija</i>)	Izskāņa -eja (<i>Latveja</i>) Personvuordūs pieļaunama ari izskāņa -ija (<i>Marija, Valerija</i>).
Aiz cītuo leidzskāņa vīnskaitļa genitivā, daudzskaitļa nominativā un akuzativā ir golūtne -as: <i>golvas, lopas</i> , aiz meikstynuota (meiksta) leidzskāņa – golūtne -es: <i>vacaines</i> . Pīļaunamys ari golūtņis -is, -ys.	Aiz cītuo leidzskāņa vīnskaitļa genitivā, daudzskaitļa nominativā un akuzativā ir golūtne -ys: <i>golvys, lopys</i> , aiz meikstynuota (meiksta) leidzskāņa – golūtne -is: <i>dalis, kuojis, vacainis</i> . Pīļaunama ari raksteiba ar golūtņi -as (<i>golvas, lopas</i>).

Darreibys vuords

Darreibys vuordu ar -uot nanūteiksmē (*dūmuot, skoluot*) konjugaceja piļneibā sakreit ar P. Stroda *Pareizraksteibas vōrdneicu*, tok niu teik pīļauti ari varianti – tagadnis daudzskaitļa 2. personys formys ar -te (*dūmojte*), paguotnis formys ar -ov-

(skolovu, dūmovu, ratynovu). Pādejuos 1929. godā tyka pījimtys, bet P. Stroda *Pareizraksteibas vōrdneicā* natyka ītvartys.

2. i 3. konjugacejis darbeibys vuordu ar *-eit* (pīmāram, *laseit, peļneit*) nanūteiksmē konjugaceja ari saskaņ ar P. Stroda *Pareizraksteibas vōrdneicu*, tok ir pīļaunamys ari paralelformys: paguotnē *peļnieju, peļnieji, peļnēja, peļnējam, peļnējat* i *lasieju, lasieji, lasēja, lasējam, lasējat*, nuokūtnis formys *peļnēs, peļnēsīm, peļnēsīt; lasēs, lasēsīm, lasēsīt*.

Atsašķir ari 2. i 3. konjugacejis darbeibys vuordu ar *-ēt* (pīmāram, *kavēt, redzēt* raksteiba.

<i>kavēt, redzēt</i> 1933. goda <i>Pareizraksteibas vōrdneicā</i> :			
	tagadne	paguotne	nuokūtnē
Vsk. 1. persona	<i>kaveju, radzu</i>	<i>kavēju, redzēju</i>	<i>kavēšu, redzēšu</i>
Vsk. 2. persona	<i>kavej, redzi</i>	<i>kavēji, redzēji</i>	<i>kavēsi, redzēsi</i>
3. persona	<i>kavej, redz</i>	<i>kavēja, redzēja</i>	<i>kavēs, redzēs</i>
Dsk. 1. persona	<i>kavejam, redzim</i>	<i>kavējom, redzējom</i>	<i>kavēsīm, redzēsīm</i>
Dsk. 2. persona	<i>kavejat, redzit</i>	<i>kavējot, redzējot</i>	<i>kavēsīt, redzēsīt</i>

<i>kavēt, redzēt</i> 2007. goda <i>Nūsacejumūs</i> :			
	tagadne	paguotne	nuokūtnē
Vsk. 1. persona	<i>kaveju, radzu</i>	<i>kavieju, redzieju</i>	<i>kaviešu, redziešu</i>
Vsk. 2. persona	<i>kavej, redzi</i>	<i>kavieji, redzieji</i>	<i>kaviesi, redziesi</i>
3. persona	<i>kavej, redz</i>	<i>kavēja, redzēja</i>	<i>kavēs, redzēs</i>
Dsk. 1. persona	<i>kavejam, redzim</i>	<i>kaviejom, redziejom</i>	<i>kavēsīm, redzēsīm</i>
Dsk. 2. persona	<i>kavejat, redzit</i>	<i>kaviejot, redziejot</i>	<i>kavēsīt, redzēsīt</i>
Pīļaunamys ari paguotnis formys <i>kavēja, kavējam, kavējat</i> , ari <i>redzēja, redzējam, redzējat</i> , nuokūtnis formys: <i>kaviešu, kaviesi</i> , ari <i>redzeišu, redzeisi</i> .			

2007. goda nūsacejumūs par normu atzeiti vairuoki divdabi, kas nabeja ogruok. Niule ir litojami ari tagadnis aktivī daleji lūkamī divdabi ar *-s, -ūte, -ūts*, daudzskaitlī *-ūši, -ūšys*: *nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*; nuokūtnis aktivī daleji lūkomī divdabi ar *-škys, -škūte, -škūts*, daudzskaitlī – *-škūši, -škūšys*: *veškys, veškūte, veškūts, veškūši, veškūšys*.

Dūta ari detalizāta cytu vuordu škiru (vītnīkvuordu, skaitļa vuordu apstuokļa vuordu) *pareizraksteiba*.

Laiks ruodeis, kai jaunī *Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumim* īsadzeivuos tautā. Var byut, ka puors vaicuojumū vēļ byus precizejami.

Anna Stafecka

Latgaliešu pareizrakstības noteikumi: tradicionālais un mainīgais

Latvijas austrumu reģionā Latgalē jau vairāk nekā 250 gadu pastāv sava rakstības tradīcija – pirmā līdz mūsdienām saglabājusies grāmata *Evangelia toto anno.* iznāca 1753. gadā Viļņā. Šīs rakstības rašanās bija vēsturiski nosacīta – Latgale ar valsts robežu bija atdalīta no pārējās latviešu etniskās teritorijas. Latgaliešu rakstības aizsācēji un pirmo grāmatu autori bija cittautieši – lietuvieši un poļi. Viņu aizsāktā rakstības tradīcija, kas bija izveidojusies stihiski – bez apzinātas normēšanas, turpinājās vairāk nekā simt gadu. Tikai 19. gs. beigās – 20. gs. sākumā radās pašu latgaliešu inteliģence, kura apzinājās normētas rakstības nepieciešamību. Tā kā lielākā daļa no viņiem bija studējusi svešās valodās, izteikties rakstiski savā mātes valodā viņiem bija grūti, brīžiem pat neiespējami, jo rakstu valodas tradīcija no viņu runātās dzimtās izloknes atšķīrās visai būtiski. Spilgti šo situāciju attēlojis rakstnieks Antons Rupainis romānā *Tauta grib dzeivot* (57.–58.lpp.):

Nikodems Rancāns, nūsagērbis kraklā, meicejōs ar celim uz krāsla un ar alkyunem uz golda kai uz sīna vazuma. Tai jys beja meicejīs bērneibā, kod mōte jū mōceja skaiteit pōtoru grōmotā. Tok mōte raksteit dzymtā mēlē namōceja, un nivīnā skolā tō namōceja. Dzymtā mēlē ņyu beja jōsamōca Nikodemam pošam trejdsdesmit godu vacuumā.

– Brīsmēigi nūkavāts pīnōkums! – dūmōja sevī Nikodems. Tūmār šys pīnōkums beja tikai sirds līta, jō dzymtā mēlē nivīns raksteit napraseja. Vysa sarakste ar īstōdem nūtyka krīvu mēlē. Goreigī priķšnīki latvīšu mēles nasaprota, un eistī rodi raksteja jam vēstules krīvu burtim voi drukōtim latīņu literim.

Vīneigi daži latvīšu prīsteri, kas krōja tautas dzīsmes, raksteja dzymtā mēlē, bet ari jūs vēstules izavēre kai orumi leidumā – sastreipōtas, lobōtas un apraksteitom molom. Taidus kašņōjumus kai vystu nogim prota ari Rancāns.

Trasuns un Smeļters gudrōja, kai byutu pareizōk raksteit, bet Rancāns dūmōja, ka ir pareizi tai, kai tauta runoj. Kotrā draudzē ļaudis runoj sovaidōk, bet vysim jim ir taida pat dvēsele. Voi varakļōnīšu dvēsele lobōka par rogovkīšu dvēseli? Tū zyna tikai Dīvs.

.. Streidi par pareizū izrunu kavēja pasōkt raksteišonu dzymtā mēlē.

Apzināta latgaliešu rakstības normēšana sākās tikai 20. gadsimta sākumā, un tas patiešām bija sarežģīts meklējumu laiks, jo tikai 1904. gadā tika atcelts vairāk nekā 40 gadu ilga drukas aizliegums, kas bija būtiski aizkavējis toreizējās Vitebskas guberņas latviešu drukātā vārda attīstību.

18. gadsimta beigu un 19. gadsimta pirmās puses latgaliešu grāmatu rakstību un valodas izteiksmes tradīciju noteica 1753. gadā izdotā pirmā līdz mūsdienām saglabātā latgaliešu grāmata *Evangelia toto anno...* Šī tradīcija garīgajā literatūrā turpinājās līdz 20. gs. sākumam.

Lai gūtu priekšstatu, kāda latgaliešu rakstība izskatījās pirms vairāk nekā 250 gadiem, nedaudz ielūkosimies grāmatas *Evangelia toto anno..* lappusēs.

1753. gadā izdotie evaņģēliju tulkojumi un tiem pievienotās dažas lūgšanas ir neliela grāmatiņa, tā iespiesta antīkvā pēc poļu tā laika rakstības parauga. Tekstā lietotas diakritiskās zīmes ` un ^. Grāmatas beigās ievietotajā paskaidrojumā (*Informatio de accentu*) teikts, ka *gravis likts virs tāda vokāļa, kuru izrunājot, tas tiek vilkts, piemēram, tàws, sàta.*

Jumtiņš (paskaidrojumā saukts par cirkumfleksu) norāda, ka patskanis izrunājams mīksti, piemēram, *dēwe* jāizrunā kā *diewe*. Tekstā jumtiņš gandrīz vienmēr likts arī lokatīva galotnē, piemēram, *treszâ, sowâ teyrumâ.*

Divskaņu [ai], [ei], [oi] un [ui] otrais komponents atveidots

ar y, piemēram, *ayz* (24), *gayfme* (47), *teyri* (33), *aycynoy* (21), *muynniki* (51), *uycieis* (33).

Rakstībā šķirti divskaņi [iu] un [yu], piemēram, *jiures* (18), *iudienia* (91), bet *byufi* (65), *gryuds* ‘grauds’ (93).

Divskanis [ie] atveidots ar *ie*, piemēram, ak. *ciertumus* ‘brūces’ (60), *dzierdeja* (12), kaut gan ne vienmēr konsekventi.

Divskanis [uo] parasti apzīmēts ar vienu burtu *o*, piemēram, *goja* (60), *gromotu* (57), *mōjas* (45), *zoles* (29).

Dažkārt divskaņa [ei] vietā lietots garā vai īsā patskaņa burts *i* vai *y*, it īpaši vārdu izskaņās: *dariūt* (60), *liudz* (10), *liudzibu* (20), *facyja* (57), *tayfniabas* (42), bet: *tayfnieyba* (85), *licieybu* (45), *wareygs* (35).

Līdzskaņi pēc poļu rakstības parauga mīkstināti vai nu ar īpašu mīkstinājuma zīmi vai arī ar sekojošu *i* aiz līdzskaņa burta: *acś* (49), *mań* (48) un *bruniots* (27), *ganieybu* (48), *tiēwi* (65).

Šķirts mīkstais *ļ* un cietais *l* atbilstoši poļu rakstībai: *celim* (68), *laužu* (22) un *gołwu* (33), *gultas* (33).

Līdzskanis [š] apzīmēts ar *sz* vai *sz*: *apgayfmoŝzonas* (81), *szkàparś* ‘pārvaldnieks’ (56), *wuszkas* ‘aitas’ (40), bet [č] – ar *cz*: *czyuszkas* (44), *ołgocz* (40).

Grāmatas valoda pamatos balstīta uz Dienvidlatgales izloksnēm, tajā atspoguļotas daudzas joprojām mūsdienu izloksnēs gan šaurākā, gan plašākā areālā sastopamās valodas īpatnības, it sevišķi darbības vārda formas. Te varētu minēt, piemēram, pagātnes *avā-* celmus: *tiey gudynowa Diwu* (6), *globowa wyffus tus wordus* (15), *forgowa nakti lūpu fowu* (5), vēlējuma izteiksmes formas ar *-m-* un atšķirīgām galotnēm katrai personai, piemēram, *es byutum tu pasacyjis* (84), *kad tiey stundie àtis, tu pimynatumet* (45), tagadnes *i-* celma formas: *wàrym celi zynot* (85), *redz tù, kù jùs redžit* (60).

Sastopamas arī mūsdienās jau zudušas valodas parādības kā vēlējuma izteiksmes formas ar *-b-* un atšķirīgām galotnēm katrai personai, piemēram, *jo es na byutub daryis dorbus storp winim* (98), *kad es kolpotub* (93), *kad mes atsacitubem tim, kotry mums syutija* (3), *kad jus zynotubet* (67).

Evaņģēliju tulkojumā atradīsim arī vairākas citas izloksnēm raksturīgās īpatnības, kuru lietojuma areāls mūsdienās sarūk, piemēram, tagadnes ciešamās kārtas divdabjus no nepārejošiem vārdiem: *ku sòka àffamu lauds tu Cyłwaka Dàlu* (88), *redzieja stabulnikus un daudz laužu bràcamu* (72); nelokāmos divdabjus ar *-īt (-eit)*: *atroda winiu Baznieyca, sèdiit storp Rakstamocitoju* (14), *redzeja cytus uz tierga, bez dorba stoweyt* (20).

Ar priedēkļiem atvasinātajiem darbības vārdiem atgriezeniskā morfēma evaņģēliju tulkojumā ir *-si-*, piemēram, *apfidusmowa* (10), *atfigriže* (7), *paširodija* (37), nevis *-sa-*, kā to joprojām lieto latgaliskajās izloksnēs. Taču visai bieži ir sastopams divkāršais atgriezeniskais formants – t. i., starp priedēkli un sakni un vārda beigās, piemēram, *nafigrytus* (14), *pašidžieras* (16), *nufibeydos* (13), *našiftojos* (7).

Arī leksikā sastapsim daudzus latgaliskajām izloksnēm raksturīgos īpatnējos vārdus, piemēram, *soła* ‘ciems’, *wuszkas* ‘aitas’ *sprież*, ‘vērpj’, *uycot* ‘māciet’, *izbudawot* ‘uzbūvēt’, *kułà* ‘piedarbā’, atspoguļota arī ar garīgo dzīvi un baznīcu saistītā leksika kā, piemēram, *spowiede* ‘grēksūdze’, *pakuta* ‘grēku nožēla’, *wayd* ‘nožēlo’, *godnys* ‘cienīgs’.

Visai spēcīga ir lejaslatviešu rakstības tradīcijas ietekme, it sevišķi morfoloģisko formu lietojumā. Diezgan konsekventi lietotas sieviešu dzimtes nomenu vienskaitļa ģenitīva un daudzskaitļa nominatīva un akuzatīva galotnes *-as*, *-es*, piemēram, *dinas* (73), *witas swàtas* (73), *mèles* (59), *firdies łobas un prycigas* (23). Sporādiski sastopamas arī latgaliskajām izloksnēm raksturīgās galotnes *-ys*, *-is*: *gryudam sunapis* (19), *gobołu zywys càptas* (38).

Lietotas deminutīvu izskaņas *-iņš*, *-iņa* : *laywinia* (18), *mozinim* (81), *galdinia* (88), bet: *berniensz* (88, 97), *bernieni* (96).

Līdzās latgaliskajām izloksnēm raksturīgajām primāro darbības vārdu nākotnes formām kā *na pames* (58) sastopamas arī lejmniekiem raksturīgās, piemēram, *krytieys* (74), *edieyřim* (63). Lokatīvs bieži veidots ar *iekš* (*ikřz*), *iekřan* (*ikřan*) + ģenitīvs: *Und tyćejusz y ir ikřzan winia mociekli jo* (16); bet kad

byutu ti wordi ipildieyti, kotry ikřzan istodiuma ju rakřtieyti ir (99); *na pames ikřz tiewis akminia wiers akminia* (58).

Lejaslatviešu rakstu tradīcijas ietekme vērojama arī vietniekvārdu lietojumā: *viņš*, *viņa* bieži sastopams līdzās *jis*, *jei*: *Und wini jam pašacyja* (13); *Tod winsz ćelis pajema Barnu un Moti Jo* (12). Vietniekvārds *katrs*, tāpat kā lejaslatviešu vecajos rakstos, lietots arī ar nozīmi ‘kurš’: *ar akminim nūřiti tūs, kotry uz tiewim ir syutiti* (8); *Byja gayřme eyřta, kotra apgayřmoy ikwinu Cyłwaku, kotrys atit uz szu Pařauli* (7); *Swati ir ti, kotry ir nukumusz, ayřto wini byus iprycynoti* (99). *ayřto ik wins, kotrys na łab dora, na iredz gayřmes* (47).

Arī leksikā vērojama lejaslatviešu rakstu ietekme. Grāmatā sastapsim lejaslatviešiem raksturīgos vārdus (nereti pārceltus latgalisko izlokšņu fonētiskajā sistēmā) kā, piemēram, *atnoće*, *kutś*, *łūti*, *řlinkas*, *sudrabs*. Acīmredzot lejaslatviešu veco rakstu ietekmē visai bieži lietots saiklis *und* ‘un’: *Und atřigryže atpakal gony* (7); *Und tiey tymà pořza řtundiē atgojusie* (11).

Kopumā evaņģēliju tulkojumā, neskatoties uz daudzajām rakstības un gramatisko formu lietojuma nekonsekvencēm, ir vietējām izloksnēm atbilstoša valoda un tam laikam samērā precīza rakstība. Arī grāmatas beigās ievietotais kļūdu labojums (*Errata sic corrige*) ļauj domāt, ka tulkotāji pie šī darba strādājuši ar lielu atbildību, jāņem vērā arī tas, ka viņi ir bijuši cittautieši un, šķiet, ar atšķirīgu latviešu valodas prasmes līmeni.

Šāda rakstība ir arī pārējos 18. gadsimta beigu un 19. gadsimta pirmās puses latgaliešu grāmatās.

Taču, kad 19. gadsimta 30. gados Polijā notiek rakstības reforma, arī daži latgaliešu autori savā rakstībā tai pievienojas. Galvenā šīs rakstības reformas būtība – divskaņa otrā komponenta apzīmēšana nevis ar *y*, bet ar *j*. Tas vērojams Gustava Manteifeļa darbos, piemēram, populārajā dzejolī *Asmu zemņiks laimeigs*:

Kormi glejti, trauki tiejry, / Drebiu tiejnia pylna, / Stali zyrgi kaj komuli, / Dzielřa roti jauni.

Līdzīga rakstība (jāatzīst, daudz nekonsekventāka) ir arī, piemēram, Jezupa Maciļeviča plašajā praktisko padomu krājumā *Pawujciejszona un wyssajdi sposobi diel' ziemniku Łatwiszu*, arī J. Kurmina vārdnīcā.

Tomēr kopumā jāatzīst, ka šis jauninājums ne vienmēr tiek konsekventi ievērots, acīmredzot pastāvošā rakstu valodas tradīcija ir pārāk spēcīga. Dažās 19. gadsimta vidus grāmatās tikai divskaņa *ei* otrais komponents ir *j*, taču pārējie divskaņi rakstīti ar *y*.

19. gadsimta otrajā pusē Latgalē, tāpat kā Lietuvā, valda latīņu burtu drukas aizliegums. Nedaudzajās lūgšanu grāmatās, kas šai laikā tiek pārdrūkātas ārzemēs, valoda ir kļūdaina, un nevar runāt par noteiktu rakstības tradīciju. Taču Latgalē šajā laikā ir visai izplatīta ir rokraksta grāmatniecība, kuru radījuši paši Latgales latviešu zemnieki. Aplūkojot saglabājušos rokrakstus, jāsecina, ka vairumā gadījumu rokrakstu autori nav ievērojuši poļu valodas rakstības reformu. Tas ir vērojams Andriva Jūrdža rokrakstos, arī Svilānu dzimtas grāmatā. Taču Nacionālās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā atrodami rokraksti, kuros kā divskaņu otrais komponents konsekventi lietots *j*.

19. gadsimta beigās zinātniskos nolūkos tiek vākti un publicēti latgaliešu folkloras un etnogrāfijas materiāli. Tie ir gan pašu latviešu, gan arī cittautiešu vākti. Nozīmīgākie no tiem ir Pītera Smeltera *Tautas dzīsmu, posoku, meiklu un parunu wocelteite*, kas publicēta 1899. gadā Rīgā, Jāņa Pliekšāna *Dinaburgas apriņķa Višķu pagasta kāzu ieražu apraksts*, kā arī citi folkloras un etnogrāfijas materiāli, kas ievietoti Eduarda Voltera sastādītajā krājumā *Материалы для этнографии латышского племени Витебской губернии*, kurš publicēts 1890. gadā Sanktpēterburgā. Turklāt Krakovas ZA uzdevumā Rēzeknes un Viļānu apkaimē tautas dziesmas, pasakas un dažādus citus folkloras un etnogrāfijas materiālus ir pierakstījusi Stefānija Uļanovska. Ar nosaukumu *Łotysze Inflant Polskich* tie publicēti Krakovas Zinātņu akadēmijas izdevumā *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej* 1892. gadā.

Kopumā šajos materiālos pierakstītāji centušies vietējo izru-

nu atveidot vienkāršākā rakstībā. Ilustrācijai rindas no S. Uļanovskas folkloras pierakstiem:

Dīwień, dūd' ar gūdrū bōrtiś, ar stypru wiējktiś.

Soūas motis malna putra łoboka kaj pamotis bołta.

Klusyjs jūdiñs dzīlos mołas īzraun.

20. gadsimta pirmie 20.-30. gadi latgaliešu rakstībā ir meklējumu un diskusiju laiks, kad rakstība dažādos izdevumos ir krasi atšķirīga par to varam izlasīt, piemēram, Līgas Ciršas pētījumā *Latgaliešu ortogrāfijas jautājumu risinājums no 1904. līdz 1929. gadam* (Rēzekne, 1999).

Šai laikā ortogrāfijas jautājumi tiek risināti 1907., 1918., 1921., 1923. un 1927. gada apspriedēs, līdz beidzot 1929. gadā teologa Pētera Stroda vadītās komisijas izstrādātos pareizrakstības noteikumus apstiprina Izglītības ministrija, un tie ir bijuši spēkā līdz pat mūsdienām. Tas bija liels solis uz priekšu latgaliešu rakstības normēšanā, tomēr arī šie noteikumi neatrisināja visas rakstības problēmas. Par tām ir rakstījis gan pats Pēteris Strods (sk. piemēram, Strods P. *Latgaļu dialekta ortogrāfijas problemas // Rokstu krājums latgaļu drukas aizlīguma atceļšonas 40 gadu atcerei*. – Daugavpils, 1944, 365.–372. lpp.), gan arī 2000. gadā ASV mūžībā aizgājušais šīs komisijas loceklis Francis Zeps.

Ieskatīsimies Franča Zepa rakstā *Napabeigta latgaļu ortogrāfijas reforma*, kas publicēts žurnāla *Dzeive* 161. numurā un pārpublicēts *Tāvu zemes kalendārā 1996*. Kā uzsver Francis Zeps, Dr. P. Stroda komisijai bija iespēja tikai iesākt ortogrāfijas reformu pirms 1934. gada apvērsuma. Francis Zeps arī min vairākus Pētera Stroda vadītās komisijas netrisinātus jautājumus, kuri *pavālūši gaida izlemšonu*. Tie ir:

divskaņa [uo] apzīmēšana ar *uo*, nevis *ō* (*muote, svuorks, pļuoviejs*),

divskaņa [ie] apzīmēšana ar *ie*, nevis ar *ē* (*piersts, dziedēt, nevis pērsts, dzērdēt*),

saskaņas likuma ievērošana (*zyrgs – zyrgy vai zirgi ?*),

burtu *i* un *y* lietojums.

Atdzimstot latgaliskajai presei un literatūrai, 1989. gadā tika izveidota ortogrāfijas komisija profesora Antona Breidaka vadībā, kura izstrādāja latgaliešu rakstības pamatnoteikumus, ievērojot šos principus. Bija plānots arī izstrādāt latgaliešu rakstu valodas gramatiku un pēc tam papildināt un precizēt rakstību, pamatojoties uz gramatikas likumiem. Pēc profesora Antona Breidaka aiziešanas mūžībā 2002. gadā darbs pie latgaliešu ortogrāfijas noteikumiem uz laiku tika pārtraukts.

2003. gada februārī Latgales Studentu centrs organizēja Latgales inteligences un Baznīcas pārstāvju apspriedi par latgaliešu rakstības reformas pabeigšanu. Rezultātā pie LR Tieslietu ministrijas Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas tika izveidota Latgaliešu ortogrāfijas apakškomisija.

Komisija izstrādāja *Latgaliešu pareizrakstības noteikumus*, kas publicēti Latvijas Vēstnesī 2007. gada 18. oktobrī. Šajos noteikumos iekļauta arī vārdu un gramatisko formu pareizrakstība resp. latgaliešu rakstu valodas gramatikas konspekts.

Latgaliešu pareizrakstības noteikumu projekts tika publicēts presē, lai lasītājiem būtu iespēja par to izteikties.

Rakstība un ortogrāfija ir ļoti jūtīgi jautājumi. Pilnīgi saprotams, ka sabiedrības attieksme pret *Latgaliešu pareizrakstības noteikumu* projektā paredzētajiem jauninājumiem nevarēja būt un, protams, nebija viennozīmīga. Visstrīdīgākais jautājums izrādījās jau P. Stroda laikā izskanējušais ieteikums divkani [uo] turpmāk apzīmēt ar *uo*, nevis *ō*.

Galvenokārt vecākā un vidējā paaudze to saistīja pat ar latgaliskās identitātes zaudēšanu. Katras izmaiņas šķiet riskantas un bīstamas, jo to dēļ ir jāatsakās no kaut kā ierasta, lai pamēģinātu varbūt lietošanai ērtāku, bet vēl svešu lietu. Arī neienēsātas kurpes spiež kāju. Taču tie, kuri patiešām raksta latgaliski un it sevišķi tie, kuri lieto datoru, nenoliegs *uo* priekšrocību.

Ņemot vērā, ka 1929. gadā pieņemtajai Pētera Stroda komisijas izstrādātajai ortogrāfijai ir plašs lietotāju loks un tajā tapis nozīmīgs latgaliešu literārais mantojums, pēc ilgām un nebūt ne

vieglām diskusijām pašu ortogrāfijas komisijas locekļu starpā tika nolemts arī turpmāk pieļaut *ō* lietošanu divskaņa [uo] apzīmēšanai.

Tas nozīmē, ka jaunā rakstības sistēma pieļauj abus divskaņa [uo] apzīmējumus un šis formālais iemesls nevar būt šķērslis tās noliegumam.

Savu valodu mēs varam nogalināt vai nosargāt tikai paši, un mūsu pašu uzdevums ir saglabāt savu rakstu tradīciju un attīstīt to atbilstoši jaunākajiem volodnieku pētījumiem un atzinumiem.

Izstrādājot *Latgaliešu pareizrakstības noteikumus*, tika rūpīgi analizēta gramatisko formu variantu izplatība latgaliskajās izloksnēs un atsevišķos gadījumos pieļauts arī dažu gramatisko formu paralēls lietojums.

Nedaudz salīdzināsim 2007. gada pareizrakstību, kas tapusi uz P. Stroda ortogrāfijas bāzes, un 1929. gadā izstrādāto jeb t. s. P. Stroda ortogrāfiju. Tas ļaus uzzināt atšķirības un to līdzību.

2007. gada rakstības noteikumu ievadā uzsvērts, ka latgaliešu rakstu valodas fonoloģiskās sistēmas pamatā ir Aizkalnes, Vārkavas, Galēnu, Viļānu, Sakstagala, Ozolaines, Makašēnu, Dricēnu, Gaigalavas, Bērzpils, Tilžas un Nautrēnu izloksņu sistēma, kura ir vislabāk saglabājusi latgaliskajām izloksnēm raksturīgās pazīmes. Morfoloģisko formu pareizrakstībā ņemtas vērā arī citu Latgales izloksņu plašāk izplatītās parādības. Atsevišķos gadījumos pieļauti normu paralēli varianti, kuri noteikumu tekstā rakstīti mazākiem burtiem.

Latgaliešu pareizrakstības noteikumiem ir divas daļas:

- Skaņas un burti;
- Vārdu un formu pareizrakstība.

Skaņas un burti

Būtiskais šajā nodaļā ir skaņu un burtu atbilstmes. Minēsim dažas no tām:

- Ar burtiem *a, e, i, y, o, u* apzīmē īsos patskaņus *a, e, i, y, o, u*: *art, mežs, tikt, cyts, ols, kubuls*.

- Ar burtiem *ā, ē, ī, ū* apzīmē garos patskaņus *ā, ē, ī, ū*: *dāls, dzēst, īva, ūga*.

- Šauros un platos patskaņus *e, ē* apzīmē burti *e, ē*: *padebess, svešs, mes, zeme, plēst*.

- Burts *ē* apzīmē tikai garu patskani *e*: *ēst, vēļ*.

- Burts *y* apzīmē cieto patskani *i*: *vysod, zyrgs*.

- Divskaņus raksta ar burtu savienojumiem *ai, au, ei, ie, iu, yu, ou, ui, uo*: *maize, saule, zeile, sierms, niule, lyugt, klouga, puika, suoļs*.

Pieļaujama divskaņa *uo* apzīmēšana arī ar *ō* (*sōļs*).

- Škirama patskaņu *i, y*, divskaņu *iu, yu* rakstība.

- Vārda sākumā raksta *iu*: *Iubuļs, iudiņs, iudris*.

- Aiz *g, j, k* raksta *i* vai *iu*: *giva, jimt, kimūss; giut, jiura, kiuļs*.

- Aiz *č, r, š, ž* raksta *y* vai *yu*: *čyguons, čyvynuot, grybu, ryka, šys, šyvums, Žykars; gryuds, šyut, žyuzuot, izņemot gadījumus, ja nākamajā zilbē ir mīkstinātāja skaņa: čivinēt, gribēt, riceņa, šivieja, žideņš*.

Vārdu un formu pareizrakstība

Šī nodaļa būtībā ir īss latgaliešu rakstu valodas gramatikas kurss. Ieskatīsimies dažās būtiskākajās atšķirībās no 1929. gada noteikumiem, kuri atspoguļoti arī P. Stroda *Pareizraksteības vōrdneicā* 1933. gadā.

1929. gada noteikumos	2007. gada noteikumos
Lietvārds	
Izskaņa <i>-ija</i> (<i>Latvija</i>)	Izskaņa <i>-eja</i> (<i>Latveja</i>) Personvārdos pieļaujama arī izskaņa <i>-ija</i> (<i>Marija, Valerija</i>).
Aiz cietā līdzskaņa vienskaitļa ģenitīvā, daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir galotne <i>-as</i> : <i>golvas, lopas</i> , aiz mīkstinātā (mīkstā) līdzskaņa – galotne <i>-es</i> : <i>vacaines</i> . Pieļautas arī galotnes <i>-is, -ys</i> .	Aiz cietā līdzskaņa vienskaitļa ģenitīvā, daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir galotne <i>-ys</i> : <i>golvys, lopys</i> , aiz mīkstinātā (mīkstā) līdzskaņa – galotne <i>-is</i> : <i>dalis, kuojis, vacainis</i> . Pieļaujama arī rakstība ar galotni <i>-as</i> (<i>golvas, lopas</i>).

Darbības vārds

Darbības vārdu ar *-uot* nenoteiksmē (*dūmuot, skoluot*) konjugācija pilnībā sakrīt ar P. Stroda *Pareizraksteības vōrdneicu*, taču jaunais ir tas, ka tiek pieļauts arī variants, proti, arī tagadnes daudzskaitļa 2. personas formas ar *-te* (*dūmojte*), pagātnes formas ar *-ov-* (*skolovu, dūmovu, ratynovu*). Pēdējās 1929. gadā tika pieņemtas, taču P. Stroda *Pareizraksteības vōrdneicā* netika atspoguļotas. 2. un 3. konjugācijas darbības vārdu ar *-eit* (piemēram, *laseit, peļneit*) nenoteiksmē konjugācija arī saskan ar P. Stroda *Pareizraksteības vōrdneicu*, taču pieļaujamas arī paralēlformas: pagātnes formas *peļnieju, peļnieji, peļnēja, peļnējam, peļnējat*; un *lasieju, lasieji, lasēja, lasējam, lasējat*; nākotnes formas *peļnēs, peļnēsīm, peļnēsīt*, nākotnes formas *lasēs, lasēsīm, lasēsīt*.

Atšķiras arī 2. un 3. konjugācijas darbības vārdu ar *-ēt* (piemēram, *kavēt, redzēt* rakstība:

<i>kavēt, redzēt</i> 1933. gada <i>Pareizraksteības vōrdneicā</i>			
Vsk. 1. persona	<i>kaveju, radzu</i>	<i>kavēju, redzēju</i>	<i>kavēšu, redzēšu</i>
Vsk. 2. persona	<i>kavej, redzi</i>	<i>kavēji, redzēji</i>	<i>kavēsi, redzēsi</i>
3. persona	<i>kavej, redz</i>	<i>kavēja, redzēja</i>	<i>kavēs, redzēs</i>
Dsk. 1. persona	<i>kavejam, redzim</i>	<i>kavējom, redzējom</i>	<i>kavēsīm, redzēsīm</i>
Dsk. 2. persona	<i>kavejat, redzīt</i>	<i>kavējot, redzējot</i>	<i>kavēsīt, redzēsīt</i>

<i>kavēt, redzēt</i> 2007. gada noteikumos			
Vsk. 1. persona	<i>kaveju, radzu</i>	<i>kavieju, redzieju</i>	<i>kaviešu, redziešu</i>
Vsk. 2. persona	<i>kavej, redzi</i>	<i>kavieji, redzieji</i>	<i>kaviesi, redziesi</i>
3. persona	<i>kavej, redz</i>	<i>kavēja, redzēja</i>	<i>kavēs, redzēs</i>
Dsk. 1. persona	<i>kavejam, redzim</i>	<i>kaviejom, redziejom</i>	<i>kavēsīm, redzēsīm</i>
Dsk. 2. persona	<i>kavejat, redzīt</i>	<i>kaviejot, redziejot</i>	<i>kavēsīt, redzēsīt</i>
Pieļaujamas arī pagātnes formas <i>kavēja, kavējam, kavējat</i> , kā arī <i>redzēja, redzējam, redzējat</i> , nākotnes formas <i>kavēšu, kavēsī, nākotnes formas redzeišu, redzeisi</i> .			

2007. gada noteikumos ir pieļauts plašāks divdabju lietojums, arī tagadnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-s, -ūte, -ūts*, daudzskaitlī – *-ūši, -ūšys*: *nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*; nākotnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-škys, -škūte, -škūts*, daudzskaitlī – *-škūši, -škūšys*: *veškys, veškūte,*

veškūts, veškūši, veškūšys. Detalizēti izklāstīta arī citu vārdšķiru (vietniekvārdu, skaitļa vārdu, apstākļa vārdu) pareizrakstība.

Laiks rādīs, kā jaunie *Latgaliešu pareizrakstības noteikumi* iesakņosies tautā. Iespējams, ka daži jautājumi vēl būs precizējami.

Anna Stafecka

Vaļsts volūdys centra Latvīšu volūdys ekspertu komisejis Latgalīšu ortografejis apakškomisejis lāmums

2007. goda 28. septembrī

Par Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumim

Saskaņā ar Ministru kabineta 2000. goda 22. augusta nūsacejumu Nr. 287 “Vaļsts volūdys centra ekspertu komisejis nūlykums” 1. i 13. punktu Vaļsts volūdys centra Latvīšu volūdys ekspertu komisejis Latgalīšu ortografejis apakškomiseja nūsprīž:

1. Apstyprnuot i īsaceit vyspuorejai lītuošonai kodificātuos latgalīšu rokstu volūdys normys “Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumi”.

2. Saskaņā ar Vaļsts volūdys lykuma 3. panta catūrtū daļu īsaceit Izgleiteibys i zynuotnis ministrejai īkļaut “Latgalīšu pareizraksteibys nūsacejumus” vyspuorejuos izgleiteibys programuos vuiceibu priķšmata “Latvīšu volūda” standartā, kai ari akademiskūs i profesionalūs studeju programuos “Latvīšu filologeja” i “Baltu filologeja”.

Vaļsts volūdys centra direktors **A. Timuška**

Vaļsts volūdys centra Latvīšu volūdys ekspertu komisejis
Latgalīšu ortografejis apakškomisejis priķsādātuoja
A. Stafecka

Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas Latgalešu ortogrāfijas apakškomisijas lēmums

2007. gada 28. septembrī

Par Latgalešu rakstības noteikumiem

Saskaņā ar Ministru kabineta 2000. gada 22. augusta noteikumu Nr. 287 “Valsts valodas centra ekspertu komisijas nolikums” 1. un 13. punktu Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas Latgalešu ortogrāfijas apakškomisija nolemj:

1. Apstiprināt un ieteikt vispārējai lietošanai kodificētās latgalešu rakstu valodas normas “Latgalešu rakstības noteikumi”.

2. Saskaņā ar Valsts valodas likuma 3. panta ceturto daļu ieteikt Izglītības un zinātnes ministrijai iekļaut “Latgalešu rakstības noteikumus” vispārējās izglītības programmās mācību priekšmeta “Latviešu valoda” standartā, kā arī akadēmisko un profesionālo studiju programmās “Latviešu filoloģija” un “Baltu filoloģija”.

Valsts valodas centra direktors **A. Timuška**

Valsts valodas centra Latviešu valodas ekspertu komisijas
Latgalešu ortogrāfijas apakškomisijas priekšsēdētāja
A. Stafecka

Latgališu pareizraksteibys nūsacejumi

Latgališu pareizraksteibys nūsacejumu (iz prīšku tekstā – *Nūsacejumi*) mierkis – tyvynuot raksteibu tautys runai, tymā pošā laikā respektejūt jau pastuovūšū raksteibys tradiceju, kurys pamatā ir Latvejis Republikys Izgleiteibys ministrejys 1929. godā apstyprynuotī latgališu pareizraksteibys nūsacejumi. Raksteiba pynveiduota iz latgaliskūs izlūkšņu fonetikys, morfologejis un vīnuošonus pamata, turpynojūt un papyldynojūt Pītera Stroda un Ontuona Breidaka vadeitūs komiseju dorbu un eistynojūt jūs īceris.

Latgališu rokstu volūdys fonologiskuos sistemys pamatā ir Juosmuižys, Vuorkovys, Vydsmuižys, Viļānu, Sakstagola, Ūzulainis, Makašānu, Drycānu, Gaigalovys, Bieržu, Tiļžys un Naurānu izlūkšņu sistema, kurei vyslobuok ir pagluobuse latgaliskajom izlūksnem rakstureiguos pazeimis. Morfologiskūs formu pareizraksteibā jimtys vārā ari cytu latgaliskūs izlūkšņu plašuok izplateituos paruodeibys. Atseviškūs gadejumūs pīļauti paraleli pareizraksteibys normu varianti, kuri *Nūsacejumu* tekstā raksteiti mozuokim burtim.

Latgališu personu vuordi, uzvuordi un Latgolys vītu vuordi latgaliskajūs tekstūs rokstomi saskaņā ar itim *Nūsacejumim*.

1. Skanis un burti

1.1. Latgališu rokstu volūdā skanis apzeimoj ar burtim *a, ā, b, c, č, d, e, ē, f, g, ģ, h, i, y, ī, j, k, ķ, l, ļ, m, n, ņ, o, p, r, s, š, t, u, ū, v, z, ž* un burtu savīnuojumim *dz, dž*.

1.2. Ar burtim *a, e, i, y, o, u* apzeimoj eisūs patskaņus *a, e, i, y, o, u*: *art, mežs, tikt, cyts, ols, kubuls*.

Ar burtim *ā, ē, ī, ū* apzeimoj garūs patskaņus *a, e, i, u: dāls, dzēst, īva, ūga.*

Šaurūs i plotūs patskaņus *e, ē* apzeimoj burti *e, ē: padebess, svešs, mes, zeme, plēst.*

Burts *y* apzeimoj cītū patskani *i: vysod, zyrgs.*

Burts *ē* apzeimoj tikai garū patskani *e: ēst, vēļ.*

1.3. Divskaņus roksta ar burtu savīnuojumim *ai, au, ei, ie, iu, yu, ou, ui, uo: maize, saule, zeile, sierms, niule, lyugt, klouga, puika, suoļs.*

Pīļlaunama divskaņa *uo* apzeimuošana ari ar *ō (sōļs).*

1.4. Škirama patskaņu *i, y, divskaņu iu, yu* raksteiba.

Vuorda suokumā roksta *iu: Iubuļs, iudiņs, iudris.*

Aiz *g, j, k* roksta *i* voi *iu: giva, jimt, kimūss; giut, jiura, kiuļs.*

Aiz *č, r, š, ž* roksta *y* voi *yu: čyguons, čyvnyuot, grybu, ryka, šys, šyvums, Žykars; gryuds, šyut, žyžuot, izjamūt gadīņus, kod nuokušajā ziļbē ir meikstynuotuoja skaņa: čivinēt, gribēt, riceņa, šivieja, židenš.*

1.5. Raksteibā atspūguļojams puorskanis lykums, t. i., īprīkšejuos ziļbis patskaņa kvalitati nūsoka nuokušuo ziļbe. Ziļbis kvalitāte mainuos piec nūteiktu lykumu:

a : e (azars – ezereņš, malns – meļneica)

a : o (acs – ocu, rakt – rokdamš)

ā : ie (bārzs – bierzeņš, lāns – lieneigs)

ē : ie : ā (ēst – iesšu – āzdams, sēdēt – siedieju – sādādams)

i : y (likt – lyku, zivs – zyvu)

y : i (styga – stidzeņa, tylts – tiļteņš)

o : a (oltors – altareits, smolks – smaļceņš)

1.6. Izrunā vysi leidzskani ir cīti voi meikstynuoti (meiksti). Meikstūs leidzskaņu burtus *ǵ, ķ, ļ, ņ* roksta, kod aiz jūs ir *a, ā, au, o, u, ū, uo: kuģa, Ķuzāns, ļaut, ņaudēt, dat. rūtaļom, pļuove, lok. Seiļūs.* Leidzskaņu burtus nameikstynoj, kod aiz jūs ir *e, ē,*

i, ī voi *ei, ie, iu: saule, lēkt, likt, kugis, līkt, neit, lieni, kiula, šliukt.* Meikstūs leidzskaņu burtus roksta, kod aiz jūs ir voi ir bejušys meikstynuotuojs skanis: *atpakaļ, seņ, bruoļs (bet bruoli), akmiņš (bet akmini), viļņš (bet viļni), eņgeļš (bet eņgeli), ceļt, maļt, sunš, pīkaļne, Aņce, Jaņcs* i tml.

Leidzskaņu burtus *l* un *n* nameikstynoj jaunuokūs aizjimtūs vuordūs: *kultura, instituts, inteligence, tolerance* i tml.

2. Vuordu un formu pareizraksteiba

2.1. Lītvuords

2.1.1. Lītvuorda izskaņu pareizraksteiba. Latgalīšu rokstu volūdā lītvuordam ir itaidys izskanis: *-aiņš (kulaiņš), -aine (vacaine), -aite (ziernaite), -aklys (pynaklys), -akla (vadakla), -aļš (takaļš), -ale (gruobale), -āks (bārnāks), -āns (bruolāns), -eiba (teireiba), -eica (muoseica), -eits (bruoleits), -eite (prīdeite), -eja (Latveja), -eklis (adeklis), -ekle (lutekle), -eļš (zīmeļš), -ele (dvēsele), -ers (Deļvers), -iejs (vediejs), -ieja (nesieja), -ine (meitine), -(i)nīks (saiminīks, patmaļnīks), -(i)neica (saimineica, puorneica), -ins (riekins), -iņš (iudiņš), -iuņš (pārkiuņš), -iune (alkiune), -ive (jaunive), -iņš (viļcīns), -īne (tuolīne), -īts (kolupīts), -īte (latgalīte), -yns (zūsyns), -yuns (Rušyuns), -yune (viersyune), -ols (vīsols), -ola (mosola), -ova (rīškova), -ovys (rogovys), -šona (ceļšona), -šonus (ceļšonus), -tivs (kuostivs), -tive (slauktive), -tova (tierguotova), -tuojs (skaiteituojs), -tuoja (skaiteituoja), -ucs (rupucs), -uks (vaiņuks), -uls (cakuls), -ule (stabule), -uļš (kukuļš), -ums (teirums), -uojs (āduojs), -uoja (āduoja), -uons (bazneicuons), -uve (skotuve), -ūls (veitūls), -ūņš (lītūņš), -ūne (meikstūne).*

Personvuordūs pīļlaunama ari izskaņa *-ija (Marija, Valerija).*

2.1.2. Nu atgrīziniskūs darbeibys vuordu atvasynuotajūs lītvuordūs storp prīdiekli un sakni roksta *sa: apsavieršona, atsavasaluošona, dasarunuošona, īsatīpšona, nūsabeišona,*

pasaruodeišona, puorsaiesšona, sasatikšona, aiz prīdiekļu ar *iz*, *aiz-* roksta *a* (*aizalīgšona, izarauošona*). Vuordā lītoj tikai vīnu atgrīziniskū morfemu (*aizaklīgšona, apsarunuošona*).

Pīļauņama ari lītvaordu raksteiba ar *za*: *sazatikšona, nūzabeišona*.

2.1.3. Nu 1. konjugacejis darbeibys vuordu, kuru saknis beidzās ar *s* un *z*, ar izskaņu *-šona* atvasynuotūs lītvaordus roksta itai: *nesšona, vesšona, krisšona, lauzšona*.

2.1.4. Lītvaordūs, kuri atvasynuoti nu darbeibys vuordu ar izskaņu *-eit* nanūteiksmē, izskanis *-šona* prīškā rokstoms *-ei-* (*peļneit – peļneišona*), atvasynuojumūs ar *-jums -j-* prīškā roksta *-e-* (*nūsacejums*).

Lītvaordūs, kuri atvasynuoti nu darbeibys vuordu ar izskaņu *-ēt* nanūteiksmē, izskanis *-šona* prīškā rokstoms *-ie-* (*meklēt – mekliešona*), atvasynuojumūs ar *-jums -j-* prīškā roksta *-ie-* (*mekliejums*).

Pīļauņama ari raksteiba ar *-ei-* (*meklēt – mekleišona, slavēt – slaveišona*).

2.1.5. Lītvaordu formu pareizraksteiba

2.1.5.1. Pirmuos deklinacejis lītvaordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtņi *-s*, *-ys*, *-š*: *golds, orklys, ceļš*. Lītvaordus *viejs, kars* roksta ar *-s*.

2.1.5.2. Ūtruos deklinacejis lītvaordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtņi *-s*: *akmiņs, bolūds, dzeļzs, pasauļs, suņs, suoļs* voi golūtņi *-is*: *greislis, gruobeklis, kauslis*.

2.1.5.3. Trešuos deklinacejis īpašvuordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtņi *-us*: *Jezus Kristus*, dativā – golūtņi *-um*: *Jezum Kristum*, lokativā – golūtņi *-ū*: *Jezū Kristū*.

2.1.5.4. Catūrtuos deklinacejis lītvaordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtņi *-a*: *golva, lopa*. Aiz cītuo leidzkaņa vīnskaitļa genitivā, daudzskaitļa nominativā un akuzativā ir golūtne *-ys*: *golvys, lopys*, aiz meikstynuotuo (meikstuo) leidzkaņa – golūtne *-is*: *dalis, kuojis, vacainis*.

Pīļauņama ari raksteiba ar golūtņi *-as* (*golvas, lopas*).

2.1.5.5. Pīktuos deklinacejis lītvaordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtņi *-e*: *depe, egle, zeme*. Vīnskaitļa genitivā, daudzskaitļa nominativā un akuzativā ir golūtne *-is*: *depis, eglis, zemis*.

Pīļauņama ari raksteiba ar golūtņi *-es* (*depes, egles, zemes*).

Vīnskaitļa dativā roksta golūtņi *-ei*: *depei, eglei, zemei*, lokativā – golūtņi *-ē*: *depē, eglē, zemē*.

2.1.5.6. Sastuos deklinacejis lītvaordu vīnskaitļa nominativā roksta golūtņi *-s*: *nakts, sirds*.

Vīnskaitļa dativā rokstoma golūtne *-ei*: *naktei, sirdei*.

2.1.5.7. Vuordus, kuru sakne beidzās ar *b*, *m*, *p*, *v*, daudzskaitļa genitivā roksta itai: *dūbu, zemu, upu, viervu*.

2.2. Īpašebys vuords

Īpašebys vuordu izskaņu pareizraksteiba. Latgalīšu rokstu volūdā ir itaidys īpašebys vuordu izskanis: *-aids* (*cytaids*), *-aida* (*cytaida*), *-ains* (*dūbains*), *-aina* (*muolaina*), *-aine* (*calaine*), *-eica* (*meļneica*), *-eigs* (*veseleigs*), *-eiga* (*struodeiga*), *-eims* (*vāleims*), *-eima* (*tuoleima*), *-ejs* (*viersejs*), *-eja* (*suoleja*), *-eņš* (*mozeņš*), *-eņa* (*mozeņa*), *-iņš* (*muoliņš* (*pūds*)), *-ine* (*kūcine* (*laiva*)), *-iņka* (*moziņka*), *-iņks* (*moziņks*), *-iska* (*geografiska*), *-iskys* (*latgaliskys*), *-yska* (*uoryska*), *-iškys* (*meļniškys*), *-yns* (*eistyns*), *-ojs* (*sulojs*), *-oja* (*muoloja*), *-ons* (*soldons*), *-ona* (*slovona*), *-uots* (*lopuots*), *-uota* (*dyumuota*).

2.3. Skaitļa vuords

2.3.1. Pamata skaitļa vuordu pareizraksteiba: *vīns – vīna, div(i), diveji – divejis, treis, četri – četrys, pīci – pīcys, seši – sešys, septeni – septenis, ostoni – ostonis, deveni – devenis; desmit, četrpadsmit, pīcpadsmit, sešpadsmit, septēnpadsmit*,

ostoņpadsmit, deveņpadsmit, četrdesmit, sešdesmit, septiņdesmit, ostoņdesmit, deveņdesmit, symts, tyukstūša, miljons, miljards.

Pīļāunamys ari skaitļa vuordu formys *četrupadsmit, četrudesmit.*

2.3.2. Kuortys skaitļa vuordu pareizraksteiba: *pyrmais – pyrmuo, ūtrais – ūtruo // ūtrei, trešais – trešuo, catūrtais – catūrtuo, pīktais – pīktuo, sastais – sastuo, septeitais – septeituo, ostoitais – ostoituo, deveitais – deveituo, dasmytais – dasmytuo, symtais – symtuo, tyukstūšais – tyukstūšuo, miljonais – miljono, miljardais – miljarduo.*

Lītojamys ari kuortys skaitļa vuordu formys ar nanūteiktū golūtni: *ūtrys – ūtra, trešs – treša, dasmys, pīcpadsmys, divdesmit pīkts.*

2.4. Vītnīkvuords

2.4.1. Personu vītnīkvuordi: *es, tu, jis – jei, mes, jius, jī – juos.*

2.4.2. Atgrīziniskais vītnīkvuords: *seve // sevi.*

2.4.3. Pīdareibys vītnīkvuordi: *muns – muna, tovs – tova, sovs – sova, munejs – muneja, tovejs – toveja, sovejs – soveja, juo – juos; myusu – myusejais, myusejuo, jiusu – jiusejais, jiusejuo.*

2.4.4. Nūruodomī vītnīkvuordi: *itys – itei, tys – tei, itaids – itaida, taidis – taida, šys – šei, šaids – šaida. Vītnīkvuordu itys – itei, tys – tei, šys – šei daudzskaitļa dativa formys ir itim – itom, tim – tom, šim – šom.*

2.4.5. Nanūteiktī vītnīkvuordi: *cyts – cyta, kaidis – kaida, kurs – kura.*

2.4.5.1. Škierti roksta nanūteiktūs vītnīkvuordus ar *kas (kas naviņ, kas nabejs), kazyn (kazyn kas, kazyn kaidis – kazyn kaida, kazyn kurs – kazyn kura), nazyn (nazyn kaidis – nazyn kaida, nazyn kas, nazyn kurs – nazyn kura), koč (koč kaidis – koč kaida, koč kas, koč kurs – koč kura), kod (kod kaidis – kod kaida, kod kas, kod kurs – kod kura).*

Škierti roksta ari nanūteiktūs vītnīkvuordus: *kaidis nakaidis – kaida nakaida, kas nakas, kurs nakurs – kura nakura, kaidis nabejs – kaida nabejs, kurs nabejs – kura nabejs.*

2.4.5.2. Kūpā roksta nanūteiktūs vītnīkvuordus ar *naz-: nazkurs – nazkura, nazkurais – nazkuruo, nazkas, nazkaidis – nazkaida.*

2.4.6. Vaicojamī un attīksmis vītnīkvuordi: *kas, kaidis – kaida, kurs – kura.*

2.4.7. Nūteiktī vītnīkvuordi: *kotrys – kotra, pats – poša, vyss – vysa.*

2.4.7.1. Škierti roksta nūteiktūs vītnīkvuordus *vyss kas, kurs kotrys – kura kotra, taidis pats – taida poša, taidis pat – taida pat, tys pat – tei pat, tys pats – tei poša.*

2.4.7.2. Kūpā roksta nūteiktūs vītnīkvuordus ar *sev-: sevkurs – sevkura, sevkotrys – sevkotra.*

2.4.8. Nūlīguma vītnīkvuordus roksta ar *ni-: nikas, nikaidis – nikaida, nivīns – nivīna.*

2.4.9. Vītnīkvuordu jis – jei, itys – itei, šys – šei, tys – tei, myusejais – myusejuo, jiusejais – jiusejuo, munejais – munejuo, sovejais – sovejuo, kurais – kuruo, sevkurais – sevkuruo, kai ari nūteiktūs vītnīkvuordu daudzskaitļa genitiva formys roksta ar -ūs: jūs, itūs, tūs, šūs, myusejūs, jiusejūs, munejūs, sovejūs, kurūs, sevkurūs.

Pīļunama ari golūtne -ū: *jū, itū, tū, šū, myusejū, jiusejū, munejū, sovejū, kurū, sevkurū*.

2.5. Darbeibys vuords

2.5.1. Nanūteiksmē

2.5.1.1. Teišūs darbeibys vuordu nanūteiksmē roksta golūtni -t, pīmāram, *byut, īt, runuot*, atgrīziniskūs – golūtni -tīs, pīmāram, *vērtīs, runuotīs, smītīs*.

2.5.1.2. Ar prīdieklīm atvasynuotūs darbeibys vuordūs storp prīdiekli un sakni roksta *sa: atsagrīzt, nūsapērt, sasasukuot*, aiz prīdiekļu *iz-, aiz-* roksta *a (izavest, aizaklīgt)*.

Pīļunama ari darbeibys vuordu raksteiba ar *za: sazavasaluot, pazaruot*.

Vuordā lītoj tikai vīnu atgrīziniskū morfemū (*aizaklīgt, apsarunuot*).

2.5.1.3. Ūtruos konjugacejis darbeibys vuordu nanūteiksmē roksta izskanis:

-*(yn)uot: staiguot, skoluot, dadzynuot*;

-*eit: miereit* (latvīšu literarajā volūdā atbylst -*īt – mērīt*);

-*ēt: gribēt* (latvīšu literarajā volūdā atbylst -*ēt – gribēt*).

2.5.1.4. Trešuos konjugacejis darbeibys vuordu nanūteiksmē roksta izskanis:

-*eit: gaideit* (latvīšu literarajā volūdā atbylst -*īt – gaidīt*),

-*ēt: ticēt* (latvīšu literarajā volūdā atbylst -*ēt – ticēt*).

2.5.2. Darbeibys vuorda konjugacejis

2.5.2.1. Naregularī darbeibys vuordi

1.	<i>dūmu</i>	<i>īmu</i>	<i>asu</i>
2.	<i>dūd</i>	<i>ej</i>	<i>esi</i>
3.	<i>dūd</i>	<i>īt</i>	<i>ir</i>
1.	<i>dūmam</i>	<i>īmam</i>	<i>asam</i>
2.	<i>dūmat</i>	<i>ejat</i>	<i>asat</i>

Pīļunamys ari vīnskaitļa 1. personys formys *dūdu, eimu, asmu*, daudzskaitļa 1. personys formys *dūdām, eimām*, daudzskaitļa 2. personys formys *dūdat, eimat, īmat, ejte*.

2.5.2.2. Pyrmuo konjugaceja

2.5.2.2.1. Pyrmuos konjugacejis darbeibys vuordim tagadnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtnis ir -*am, -at* (*krist – kreitam, kreitat*).

2.5.2.2.2. Tim darbeibys vuordim, kurim paguotnis 3. persona beidzās ar -*e*, paguotnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtnis ir -*em, -et* (*ceļt – cēle – cēlem – cēlet*).

2.5.2.2.3. Tim darbeibys vuordim, kurim paguotnis 3. persona beidzās ar -*a*, paguotnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtnis ir -*om, -ot* (*augt – auga – augom – augot*).

2.5.2.2.4. Daļai darbeibys vuordu vīnskaitļa 1. personā mainuos saknis beigu leidzskans: *d : ž (vede – vežu), t : š (mete – mešu), s : š (nese – nešu), c : č (sauce – sauču), l : ļ (cēle – cieļu)*.

2.5.2.2.5. Darbeibys vuordim, kurim nanūteiksmis calms beidzās ar *s* (*nest, vest, krist*) voi *z* (*lauzt*), nuokūtnis formuos *s* voi *z* juosagloboj: *nesšu, vesšu, krisšu, lauzšu*, 3. personu – *ness, vess, kriss, lauzs*.

2.5.2.3. Ūtruo konjugaceja

2.5.2.3.1. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar -*uot, -ynuot*, tagadnē ir -*oj-* (-*yno-*), paguotnē – -*uoj-* (-*ynuoj-*), pīmāram, *skoluot – skoloju, skoluojū, dūmuot – dūmoju, dūmuojū, ratynuot – ratynoju – ratynuojū*.

2.5.2.3.2. Darbeibas vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar -*uot*, ir itaidys personu formys:

	Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
1.	<i>dūmoju</i>	<i>dūmuojū</i>	<i>dūmuošū</i>
2.	<i>dūmoj</i>	<i>dūmuoji</i>	<i>dūmuosi</i>
3.	<i>dūmoj</i>	<i>dūmuoja</i>	<i>dūmuos</i>

1. *dūmojam dūmuojom dūmuosim*
2. *dūmojat dūmuojot dūmuosit*

Pīļāunamys ari tagadnis daudzskaitļa 2. personys formys ar *-te* (*dūmojte*), paguotnis formys ar *-ov-* (*skolovu, dūmovu, ratynovu*).

2.5.2.3.3. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-eit*, ir itaidys personu formys:

	Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
1.	<i>peļneju</i>	<i>peļneju</i>	<i>peļneišu</i>
2.	<i>peļnej</i>	<i>peļneji</i>	<i>peļneisi</i>
3.	<i>peļnej</i>	<i>peļneja</i>	<i>peļneis</i>
1.	<i>peļnejam</i>	<i>peļnejom</i>	<i>peļneisim</i>
2.	<i>peļnejat</i>	<i>peļnejot</i>	<i>peļneisit</i>

Pīļāunamys ari paguotnis formys *peļnieju, peļnieji, peļnēja, peļnējam, peļnējat*; nuokūtne formys *peļnēs, peļnēsīm, peļnēsīt*.

2.5.2.3.4. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-ēt*, ir itaidys personu formys:

	Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
1.	<i>kaveju</i>	<i>kavieju</i>	<i>kaviešu</i>
2.	<i>kavej</i>	<i>kavieji</i>	<i>kaviesi</i>
3.	<i>kavej</i>	<i>kavēja</i>	<i>kavēs</i>
1.	<i>kavejam</i>	<i>kaviejom</i>	<i>kavēsīm</i>
2.	<i>kavejat</i>	<i>kaviejot</i>	<i>kavēsīt</i>

Pīļāunamys ari paguotnis formys *kavēja, kavējam, kavējat*; nuokūtne formys: *kaveišu, kaveisi*.

2.5.2.3.5. Ūtruos konjugacejis darbeibys vuordim tagadnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtne ir *-am, -at* (*staiguot – staigojam, staigojat*).

2.5.2.4. Trešuo konjugaceja

2.5.2.4.1. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-eit*, ir itaidys personu formys:

	Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
1.	<i>losu</i>	<i>laseju</i>	<i>laseišu</i>
2.	<i>losi</i>	<i>laseji</i>	<i>laseisi</i>
3.	<i>losa</i>	<i>laseja</i>	<i>laseis</i>

1. *losom lasejom laseisim*
2. *losot lasejot laseisit*

Pīļāunamys ari paguotne formys *lasieju, lasieji, lasēja, lasējam, lasējat*; nuokūtne formys *lasēs, lasēsīm, lasēsīt*.

2.5.2.4.2. Darbeibys vuordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-ēt*, ir itaidys personu formys:

	Tagadne	Paguotne	Nuokūtne
1.	<i>radzu</i>	<i>redzieju</i>	<i>redziešu</i>
2.	<i>redzi</i>	<i>redzieji</i>	<i>redziesi</i>
3.	<i>redz</i>	<i>redzēja</i>	<i>redzēs</i>
1.	<i>redzim</i>	<i>redziejom</i>	<i>redzēsīm</i>
2.	<i>redzit</i>	<i>redziejot</i>	<i>redzēsīt</i>

Pīļāunamys ari paguotne formys *redzēja, redzējam, redzējat*; nuokūtne formys *redzeišu, redzeisi*.

2.5.2.4.3. Darbeibys vuordim *muocēt, derēt, tecēt* tagadnis daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtne ir *-am, -at* (*muokam, muokat*), paguotne daudzskaitļa 1. un 2. personā ir *-iejom, -iejot* (*muociejom, deriejom, teciejom*).

2.5.2.4.4. Ūtruos i trešuos konjugacejis darbeibys vuordim paguotne daudzskaitļa 1. un 2. personys golūtne ir *-om, -ot* (*skoluojom, skolojot; rakstejom, rakstejot*).

2.5.2.4.5. Vysu darbeibys vuordu nuokūtne daudzskaitļa 1. un 2. persona beidzās ar *-sim, -sit* (*nessim, nessit; mozguosim, mozguosit; raksteisim, raksteisit*).

2.5.3. Atgrīziniskī darbeibys vuordi

Vysim bezprīdiekļa atgrīziniskajim darbeibys vuordim eistineibys izteiksmē vīnkuoršajā tagadnē, paguotnē i nuokūtne vīnskaitļa 1. personā roksta golūtne *-ūs*, 2. personā – golūtne *-īs*. 3. personā i daudzskaitļa 1. i 2. personā golūtne atsašķir: *-ās, -amēs, -atēs* (tag. *nasās, nasamēs, nasatēs*); *-uos, -omēs, -otēs* (tag. *losuos, losomēs, losotēs*; pag. *vuicejuos, vuicejomēs, vuicejotēs*); *-īs, -imēs, -itēs* (tag. *turīs, turimēs, turitēs*, nuok. *ruodeisīs, ruodeisimēs, ruodeisitēs*); *-ēs, -emēs, -etēs* (pag. *vērēs, vēremēs, vēretēs*).

2.5.4. Pavielis izteiksme

Pavielis izteiksmis daudzskaitļa 2. personā ir golūtne *-it, -itēs: nesit!, vuicitēs!* Paralelās formys ir darbības vordam *īt: ejte!, ejit!*

Darbības vordim, kuri nanūteiksmē beidzās ar *-ēt, -uot* un *-ynuot*, daudzskaitļa 2. personā pīļāunamys formys ar *-te: kavejte!, skolojte!, mozgojte!, mūdynojte!*

2.5.5. Vieliejuma izteiksme

2.5.5.1. Vieliejuma izteiksmē vysuos personuos teišajim darbības vordim ir golūtne *-tu, pīmāram, īt – ītu, runuot – runuotu*, atgrīziniskajim – golūtne *-tūs, pīmāram, suoktīs – suoktūs, runuotīs – runuotūs*.

Pīļāunamys arī vieliejuma izteiksmis formys ar atšķireigom golūtnem kotrai personai: *es ītum, tu ītim, jis, jei ītu, mes ītumem, jius ītumet, jī, juos ītu*.

2.5.5.2. Vieliejuma izteiksmis pareizraksteibā juoīvāroj puorskanis lykums: *ēde-āstu, redzēt-radzātu, revēt-ravātu*.

2.5.6. Atstuostejuma izteiksme

2.5.6.1. Atstuostejuma izteiksmis vīnkuoršuos tagadnis formys beidzās ar *-ūt, -ūtīs: asūt, mozgojūtīs*.

Atstuostejuma izteiksmē tagadnē lītojami arī tagadnis aktivī daleji lūkomī divdabi ar *-s, -ūte*, daudzskaitlī – *-ūts, -ūši, -ūšys: ass, asūte, asūts, asūši, asūšys; soks, sokūte, sokūts, sokūši, sokūšys*.

2.5.6.2. Atstuostejuma izteiksmis vīnkuoršuos nuokūtnis formys beidzās ar *-šūt, -šūtīs, pīmāram, nesšūt, mozguošūtīs*.

Atstuostejuma izteiksmē nuokūtnē lītojami arī nuokūtnis aktivī daleji lūkomī divdabi ar *-škys, -škūte*, daudzskaitlī – *-škūts, -škūši, -škūškys: neškys, neškūte, neškūts, neškūši, neškūšys; ceļškys, ceļškūte, ceļškūts, ceļškūši, ceļškūšys, laužkys, laužkūte, laužkūts, laužkūši, laužkūšys*.

2.5.7. Supins

Supina formys roksta ar *-tu, -tūs, pīmāram, (īsim) āstu, (skrīsim) mauduotūs*.

2.5.8. Divdabs

2.5.8.1. Aktivī divdabi

2.5.8.1.1. Tagadnis aktivajim lūkomajim divdabim vīnskaitļa nominatīvā ir izskanis *-ūšs, -ūša, -ūšais, -ūšuo (dylstūšs, dylstūša, dylstūšais, dylstūšuo)*.

2.5.8.1.2. Paguotnis aktivajim lūkomajim divdabim vīnskaitļa nominatīvā ir golūtne *-s* un izskanis *-use, -ušais, -ušuo (peļnejs, peļnejuse, peļnejušais, peļnejušuo)*.

Divdabim, kuri atvasynuoti nu darbības vordu ar *-eit* nanūteiksmē, golūtnis voi izskanis pīškā roksta *-ej- (lasejs, lasejuse, lasejušais, lasejušuo)*. Divdabim, kuri atvasynuoti nu darbības vordu ar *-ēt* nanūteiksmē, golūtnis voi izskanis pīškā roksta *-iej- (pīredziejs, pīredziejuse, pīredziejušais, pīredziejušuo)*.

2.5.8.2. Pasivī divdabi

2.5.8.2.1. Tagadnes pasivajim lūkomajim divdabim ir izskanis *-ams, -ama, -amais, -amuo, -oms, -oma, -omais, -omuo*. Divdabim, kuri darynuoti nu darbības vordu, kam daudzskaitļa 1. personā ir golūtne *-am* voi *-im*, vīnskaitļa nominatīvā ir izskanis *-ams, -ama, -amais, -amuo (nasams, nasama, nasamais, nasamuo, radzams, radzama, radzamais, radzamuo)*, divdabim, kuri darynuoti nu darbības vordu, kam daudzskaitļa 1. personā ir golūtne *-om*, vīnskaitļa nominatīvā ir izskanis *-oms, -oma, -omais, -omuo (gaidoms, gaidoma, gaidomais, gaidomuo)*.

2.5.8.2.2. Paguotnis pasivajim lūkomajim divdabim ir izskanis: *-ts, -ta, -tais, -tuo (dūts, dūta, dūtais, dūtuo)*.

Ka darbības vordam, nu kura atvasynuots divdabs, paguotnē golūtnis pīškā ir *z (lauze)*, paguotnis pasivūs lūkomūs

divdabu izskanis *-ts, -ta* priekšā roksta *z* (*lauzts*), ka darbeibys vuordam paguotnē ir *s, d, t* (*plēse, gryude, syta*), izskanis *-ts, -ta* priekšā roksta *s* (*plāsts, gryusts, systs*).

Paguotnis pasivūs lūkomūs divdabu pareizraksteibā juoīvāroj puorskanis lykums (*ēde-āsts, dzēse-dzāsts, redzēja-radzāts, revēja-ravāts*).

2.5.8.3. Daleji lūkomī divdabi

2.5.8.3.1. Tagadnis aktivūs daleji lūkomūs divdabu izskanis rokstomys itai: *-dams, -dama, -dami, -damys, -damīs, -damuos* (*dareidams, dareidama, dareidami, dareidamys, dareidamīs, dareidamuos*); *-s, -ūte, -ūts, -ūši, -ūšys* (*nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*).

Tagadnis aktivūs daleji lūkomūs divdabu izskaņu *-dams, -dama, -dami, -damys, -damīs, -damuos* priekšā rokstoms *z*, ka paguotnē golūtnis priekšā ir *d, t, z* (*ēst – ēde, āzdams, krist – kryta, kryzdams, lauzt – lauze, lauzdams*). Tagadnis aktivūs daleji lūkomūs divdabu izskaņu *-dams, -dama, -dami, -damys, -damīs, -damuos* priekšā rokstoms *s*, ka paguotnē golūtnis priekšā ir *s* (*dzēst – dzēse, dzāsdams*).

Tagadnis aktivūs daleji lūkomūs divdabu pareizraksteibā juoīvāroj puorskanis lykums: *ēde-āzdams, dzēse-dzāsdams, redzēt-radzādams, revēt-ravādams*.

2.5.8.3.2. Lītojami ari tagadnis aktivī daleji lūkamī divdabi ar *-s, -ūte*, daudzskaitlī – *-ūts, -ūši, -ūšys*: *nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*; nuokūtnis aktivī daleji lūkomī divdabi ar *-škys, -škūte*, daudzskaitlī – *-škūts, -škūši, -škūšys*: *veškys, veškūte, veškūts, veškūši, veškūšys*.

2.6. Lūkomūs vuordu nūteiktūs formu pareizraksteiba

2.6.1. Īpašebys vuordu, kuortys skaitļa vuordu, vītņikvuordu i divdabu veirīšu dzimtis vīnskaitļa nominativa golūtne ir *-ais*:

lobais, pyrmais, munejais, kurais, plaukstūšais, paguojušais, nasamais, rokstomais, caltais, sīvīšu dzimtis vīnskaitļa nominativa golūtne ir -uo: lobuo, pyrmuo, munejuo, kuruo, plaukstūšuo, paguojušuo, nasamuo, rokstomuo, caltuo.

2.6.2. Veirīšu i sīvīšu dzimtis īpašebys vuordam, kuortys skaitļa vuordam, vītņikvuordam i divdabam daudzskaitļa genitiva golūtne ir *-ūs*: *lobūs, pyrmūs, munejūs, kurūs, plaukstūšūs, paguojušūs, nasamūs, rokstomūs, caltūs, kurūs*. Ar *-ūs* roksta ari vītņikvuordu daudzskaitļa genitiva formys: *jūs, itūs, tūs, šūs*.

Pīļāunama ari golūtne *-ū*: *lobū, pyrmū, munejū, kurū, plaukstūšū, paguojušū, nasamū, rokstomū, caltū; jū, itū, tū, šū*.

2.6.3. Vīnskaitļa dativā, lokativā, daudzskaitļa dativā, instrumentalī i lokativā nūteiktū golūtni roksta ar paplašņuojumū *-aj-*: *lobajam, pyrmajam, lobajai, pyrmajai, lobajā, pyrmajā, lobajim, pyrmajim, lobajom, pyrmajom, lobajūs, pyrmajūs, lobajuos, pyrmajuos*.

2.6.4. Veirīšu dzimtis daudzskaitļa dativa i instrumentaļa golūtne ir *-im*, sīvīšu dzimtis *-om*: *boltajim – boltajom, vacajim – vacajom, munejim – munejom*.

2.7. Apstuokļa vuords

2.7.1. Nu īpašebys vuordu darynuotus apstuokļa vuordus roksta itai: *lobs – labi, lāns – lienī, vāls – vieli; gauds – gauži, sovaids – sovaži, drūss – drūši, gleits – gleiši, dreizs – dreizi, augsts – augši; lāts – lieši, rats – reši, smolks – smaļči, zams – zemli*.

Lītojamys ari apstuokļa vuordu formys ar *-ai* (*vālai, lātai, ratai, smolkai, zamai*).

2.7.2. Ar *ņ* roksta apstuokļa vuordus *seņ, naseņ, šudiņ, rudiņ, svīdiņ, skrītiņ, rautiņ, pyrmūdiņ, ūtardiņ, trešdiņ, catūrtiņ, pīktdiņ, sastdiņ, svātdiņ*, ar *n*: *augšan, eistyn, kluotyn, nūstyn, otkon, slapyn*.

2.7.3. Apstuokļa vuordu *vēļ* roksta ar garu *e*.

2.7.4. Kūpā roksta apstuokļa vuordus ar
aiz-: *aizkuo, aiztuo*;
deļ-: *deļkuo, deļtuo*;
naz-: *nazcik, nazkai, nazkod, nazkur*;
pa-: *paceļu, pamosam, papylnam*;
par-: *parkū, partū*.

2.7.5. Škierti roksta apstuokļa vuordus ar
naviņ: *cik naviņ, kai naviņ, kod naviņ, kur naviņ*;
nabejs: *cik nabejs, kai nabejs, kod nabejs, kur nabejs*;
koč: *koč cik, koč kai, koč kod, koč kur*;
kod: *kod cik, kod kai, kod kod, kod kur*.

Škierti roksta arī apstuokļa vuordus *kai nakai, kur nakur, kur nabejs, kod nabejs, kod nakod, škārs garum*.

2.7.6. Vītys nūzeimē lītuotu apstuokļa vuordu *pa prīšku* roksta škierti, laika nūzeimē – *kūpā*, t. i., *paprišku*.

2.8. Prīvuordi

Ar eisu patskani roksta prīvuordus *deļ, nu, pi*. Prīvuordus *da, iz* lītoj bez īrūbežuojuma.

Prīvuordus *aiz, deļ, par* kūpā ar vītnīkvuordu roksta škierti: *aiz kuo (aiz tuo), deļ kuo (deļ tuo), par kū (par tū)*.

2.9. Saikli

Škierti rokstomi salyktī saikli *deļtuo ka, partū ka, kai – tai, ni – ni, kū – tū*.

Savīnuojuma saiklis *i*, kurs radīs nu vacuokys formys **ir*, lītojams bez īrūbežuojuma.

2.10. Partikulys

Bīžuok lītojamos partikulys roksta itai: *koč, kod, viņ, naviņ, kazyn, nazyn*.

Apstyprynuojuma partikula ir *nui*, nūlīguma – *nā*.

Latgaliešu pareizrakstības noteikumi

Latgaliešu pareizrakstības noteikumu (turpmāk tekstā – *Noteikumi*) mērķis – tuvināt latgaliešu rakstību tautā runātajai valodai, vienlaikus respektējot jau pastāvošo rakstības tradīciju, kā pamatā ir Latvijas Republikas Izglītības ministrijas 1929. gadā apstiprinātie latgaliešu pareizrakstības noteikumi. Rakstība ir pilnveidota uz Latgales izlokšņu fonētikas un morfoloģijas, kā arī konvencijas pamata, turpinot un papildinot Pētera Stroda un Antona Breidaka vadīto komisiju darbu un īstenojot to ieceres.

Latgaliešu rakstu valodas fonoloģiskās sistēmas pamatā ir Aizkalnes, Vārkavas, Galēnu, Viļānu, Sakstagala, Ozolaines, Makašēnu, Dricānu, Gaigalavas, Bērzpils, Tilžas un Nautrēnu izlokšņu sistēma, kura ir vislabāk saglabājusi latgaliskajām izlokšnēm raksturīgās pazīmes. Morfoloģisko formu pareizrakstībā ņemtas vērā arī citu Latgales izlokšņu plašāk izplatītās parādības. Atsevišķos gadījumos pieļauti normu paralēli varianti, kuri *Noteikumu* tekstā rakstīti mazākiem burtiem.

Latgaliešu personvārdi, uzvārdi un Latgales vietvārdi latgaliskajos tekstos rakstāmi saskaņā ar šiem *Noteikumiem*.

1. Skaņas un burti

1.1. Latgaliešu rakstu valodā skaņas apzīmē ar burtiem *a, ā, b, c, č, d, e, ē, f, g, ģ, h, i, y, ī, j, k, ķ, l, ļ, m, n, ņ, o, p, r, s, š, t, u, ū, v, z, ž* un burtu savienojumiem *dz, dž*.

1.2. Ar burtiem *a, e, i, y, o, u* apzīmē īsos patskaņus *a, e, i, y, o, u*: *art, mežs, tikt, cyts, ols, kubuls*.

Ar burtiem *ā, ē, ī, ū* apzīmē garos patskaņus *a, e, i, u*: *dāls, dzēst, īva, ūga*.

Šauros un platos patskaņus *e, ē* apzīmē burti *e, ē*: *padebess, svešs, mes, zeme, plēst*.

Burts *y* apzīmē cieto patskani *i*: *vysod, zyrgs*.

Burts *ē* apzīmē tikai garo patskani *e*: *ēst, vēļ*.

1.3. Divskaņus raksta ar burtu savienojumiem *ai, au, ei, ie, iu, yu, ou, ui, uo*: *maize, saule, zeile, sierms, niule, lyugt, klouga, puika, suoļs*.

Pieļaujama divskaņa *uo* apzīmēšana arī ar *ō* (*sōļs*).

1.4. Šķirama patskaņu *i, y*, divskaņu *iu, yu* rakstība.

Vārda sākumā raksta *iu*: *Iubuļs, iudiņs, iudris*.

Aiz *g, j, k* raksta *i* vai *iu*: *giva, jimt, kimūss; giut, jiura, kiuļs*.

Aiz *č, r, š, ž* raksta *y* vai *yu*: *čyguons, čyvynuot, grybu, ryka, šys, šyvums, Žykars, gryuds, šyut, žyužuot*, izņemot gadījumus, kad nākamajā zilbē ir palatāla (mīksta) skaņa: *čivinēt, gribēt, riceņa, šivieja, židenš*.

1.5. Rakstībā atspoguļojama pārskaņa, saskaņā ar kuru iepriekšējās zilbes patskaņa kvalitāti nosaka nākamā zilbe. Zilbes kvalitāte mainās atbilstoši noteiktiem likumiem:

a : *e* (*azars – ezereņš, malns – meļneica*)

a : *o* (*acs – ocu, rakt – rokdamš*)

ā : *ie* (*bārzs – bierzeņš, lāns – lieneigs*)

ē : *ie* : *ā* (*ēst – iesšu – āzdams, sēdēt – siedieju – sādādams*)

i : *y* (*likt – lyku, zivs – zyvu*)

y : *i* (*styga – stidzeņa, tylts – tiļteņš*)

o : *a* (*oltors – altareits, smolks – smaļceņš*)

1.6. Izrunā visi līdzskaņi ir cieti vai mīkstināti (mīksti). Mīksto līdzskaņu burtus *ģ, ķ, ļ, ņ* raksta, kad aiz tiem ir *a, ā, au*,

o, u, ū, uo: kuģa, Ķuzāns, ļaut, ņaudēt, dat. rūtaļom, pļuove, lok. Seiļūs. Līdzskaņu burtus nemīkstina, kad aiz tiem ir *e, ē, i, ī* vai *ei, ie, iu: saule, lēkt, likt, kugis, likt, neit, lieni, kiula, šliukt.* Mīksto līdzskaņu burtus raksta, kad aiz tiem ir vai vēsturiski ir bijušas mīkstinātājas skaņas: *atpakaļ, seņ, bruoļs* (bet *bruoli*), *akmiņs* (bet *akmini*), *viļņs* (bet *viļni*), *eņģeļs* (bet *eņģeli*), *ceļt, maļt, suņs, pīkaļne, Aņce, Jaņcs* un tml.

Līdzskaņu burtus *l* un *n* nemīkstina jaunākas cilmes svešvārdos: *kultura, instituts, intelligence, tolerance* u. tml.

2. Vārdu un formu pareizrakstība

2.1. Lietvārds

2.1.1. Lietvārdu izskaņu pareizrakstība. Latgaliešu rakstu valodā ir šādas izskaņas: *-aiņš (kulaiņš), -aine (vacaine), -aite (ziernaitē), -aklys (pynaklys), -akla (vadakla), -aļs (takaļš), -ale (gruobale), -āks (bārnāks), -āns (bruolāns), -eiba (teireiba), -eica (muoseica), -eits (bruoleits), -eite (prīdeite), -eja (Latveja), -eklis (adeklis), -ekle (lutekle), -eļs (zīmeļš), -ele (dvēsele), -ers (Deļvers), -iejs (vediejs), -ieja (nesieja), -ine (meitine), -(i)nīks (saiminīks, patmaļnīks), -(i)neica (saimineica, puorneica), -ins (riekins), -iņš (iudiņš), -iuņš (pārkiuņš), -iune (alkiune), -ive (jaunive), -iņš (viļcīņš), -īne (tuolīne), -īts (kolupīts), -īte (latgalīte), -yns (zūsyns), -yuns (Rušyuns), -yune (viersyune), -ols (vīsols), -ola (mosola), -ova (rīškova), -ovys (rogovys), -šona (ceļšona), -šonus (ceļšonus), -tivs (kuostivs), -tive (slauktive), -tova (tierguotova), -tuojs (skaiteituojs), -tuoja (skaiteituoja), -ucs (rupucs), -uks (vaiņuks), -uls (cakuls), -ule (stabule), -uļš (kukuļš), -ums (teirums), -uojs (āduojs), -uoja (āduoja), -uons (bazneicuons), -uve (skotuve), -ūls (veitūls), -ūņš (lītūņš), -ūne (meikstūne).*

Personvārdos pieļaujama izskaņa *-ija* (*Marija, Valerija*).

2.1.2. No atgriezeniskajiem darbības vārdiem atvasinātajos lietvārdos starp priedēkli un sakni raksta *sa: apsavieršona, atsavasaluošona, dasarunuošona, īsatīpšona, nūsabeišona, pasaruodeišona, puorsaiēsšona, sasatikšona*, aiz priedēkļiem *iz-, aiz-* raksta *a* (*aizalīgšona, izarauđušona*). Vārdā lieto tikai vienu atgriezenisko morfēmu (*aizaklīgšona, apsarusuošona*).

Pieļaujama arī lietvārdu rakstība ar *za: sazatikšona, nūzabeišona*.

2.1.3. No 1. konjugācijas darbības vārdiem darinātajos lietvārdos ar *s* vai *z* saknes beigās izskaņas *-šona* priekšā *s* vai *z* saglabājami: *nessšona, vesšona, krisšona, lauzšona*.

2.1.4. Lietvārdos, kuri atvasināti no darbības vārdiem ar *-eit* nenoteiksmē, izskaņas *-šona* priekšā rakstāms *-ei-* (*peļneit – peļneišona*), atvasinājumos ar *-jums -j-* priekšā raksta *-e-* (*nūsacejums*).

Lietvārdos, kuri atvasināti no darbības vārdiem ar *-ēt* nenoteiksmē, izskaņas *-šona* priekšā rakstāms *-ie-* (*meklēt – mekliešona*), atvasinājumos ar *-jums -j-* priekšā raksta *-ie-* (*mekliejums*).

Pieļaujama arī rakstība ar *-ei-* (*meklēt – mekleišona, slavēt – slaveišona*).

2.1.5. Lietvārdu formu pareizrakstība

2.1.5.1. Pirmās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-s, -ys, -š:* *golds, orklys, ceļš*. Lietvārdus *viejs, kars* raksta ar *-s*.

2.1.5.2. Otrās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-s: akmiņš, bolūds, dzeļzs, pasaulš, suņš, suoļš* vai galotni *-is: greislis, gruobeklis, kauslis*.

2.1.5.3. Trešās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-us: Jezus Kristus*, datīvā – galotni *-um: Jezum Kristum*, lokatīvā – galotni *-ū: Jezū Kristū*.

2.1.5.4. Ceturtās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-a: golva, lopa*. Aiz cietā līdzskaņa

vienskaitļa ģenitīvā, daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir galotne *-ys*: *golvys, lopys*, aiz mīkstinātā (mīkstā) līdzskaņa – galotne *-is*: *dalīs, kuojis, vacainīs*.

Pieļaujama arī rakstība ar galotni -as (golvas, lopas).

2.1.5.5. Piektās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-e*: *depe, egle, zeme*. Vienskaitļa ģenitīvā, daudzskaitļa nominatīvā un akuzatīvā ir galotne *-is*: *depīs, eglīs, zemīs*.

Pieļaujama arī rakstība ar galotni -es (depes, egles, zemes).

Vienskaitļa datīvā rakstāma galotne *-ei*: *depei, eglei, zemei*, lokatīvā – galotne *-ē*: *depē, eglē, zemē*.

2.1.5.6. Sestās deklinācijas lietvārdu vienskaitļa nominatīvā raksta galotni *-s*: *nakts, sirds*.

Vienskaitļa datīvā rakstāma galotne *-ei*: *naktei, sirdei*.

2.1.5.7. Vārdus, kuru sakne beidzas ar *b, m, p, v*, daudzskaitļa ģenitīvā raksta šādi: *dūbu, zemu, upu, viervu*.

2.2. Īpašības vārds

Īpašības vārdu izskaņu pareizrakstība. Latgaliešu rakstu valodā ir šādas īpašības vārdu izskaņas: *-aids (cytaids), -aida (cytaida), -ains (dūbains), -aina (muolaina), -aine (calaine), -eica (meļneica), -eigs (veseleigs), -eiga (struodeiga), -eims (vāleims), -eima (tuoleima), -ejs (viersejs), -eja (suoleja), -eņš (mozeņš), -eņa (mozeņa), -iņš (muoliņš (pūds)), -ine (kūcine (laiva)), -iņka (moziņka), -iņks (moziņks), -iska (ģeografiska), -iskys (latgaliskys), -yska (uoryska), -iškys (meļniškys), -yns (eistyns), -ojs (sulojs), -oja (muoloja), -ons (soldons), -ona (slovona), -uots (lopuots), -uota (dyumuota)*.

2.3. Skaitļa vārds

2.3.1. Pamata skaitļa vārdu pareizrakstība: *vīns – vīna, div(i), diveji – divejis, treis, četri – četrys, pīci – pīcys, seši – sešys, septeni – septenis, ostoni – ostonis, deveni – devenis;*

desmit, četrpadsmit, pīcpadsmit, sešpadsmit, septēnpadsmit, ostonpadsmit, deveņpadsmit, četrdesmit, sešdesmit, septēndesmit, ostonēndesmit, deveņdesmit, symts, tyukstūša, miljons, miljards.

Pieļaujamas arī skaitļa vārdu formas četrupadsmit, četruedesmit.

2.3.2. Kārtas skaitļa vārdu pareizrakstība: *pyrmais – pyrmuo, ūtrais – ūtruo // ūtrei, trešais – trešuo, catūrtais – catūrtuo, pīktais – pīktuo, sastais – sastuo, septeitais – septeituo, ostoitais – ostoituo, deveitais – deveituo, dasmytais – dasmytuo, symtais – symtuo, tyukstūšais – tyukstūšuo, miljonais – miljono, miljardais – miljarduo.*

Lietošanas arī kārtas skaitļa vārdu formas ar nenoteikto galotni: ūtrys – ūtra, trešs – treša, dasmys, pīcpadsmys, divdesmit pīkts.

2.4. Vietniekvārds

2.4.1. Personu vietniekvārdi: *es, tu, jis – jei, mes, jius, jī – juos.*

2.4.2. Atgriezeniskais vietniekvārds: *seve // sevi.*

2.4.3. Piederības vietniekvārdi: *muns – muna, tovs – tova, sovs – sova, munejs – muneja, tovejs – toveja, sovejs – soveja, juo – juos; myusu – myusejais, myusejuo, jiusu – jiusejais, jiusejuo.*

2.4.4. Norādāmie vietniekvārdi: *ityš – itei, tys – tei, itaids – itaida, taidš – taida, šys – šei, šaids – šaida.* Vietniekvārdu *ityš – itei, tys – tei, šys – šei* daudzskaitļa datīva formas ir: *itim – itom, tim – tom, šim – šom.*

2.4.5. Nenoteiktie vietniekvārdi: *cyts – cyta, kaidš – kaida, kurs – kura.*

2.4.5.1. Šķirti raksta nenoteiktos vietniekvārdus ar *kas* (*kas naviņš, kas nabejs*), *kazyn* (*kazyn kas, kazyn kaidis – kazyn kaida, kazyn kurs – kazyn kura*), *nazyn* (*nazyn kaidis – nazyn kaida, nazyn kas, nazyn kurs – nazyn kura*), *koč* (*koč kaidis – koč kaida, koč kas, koč kurs – koč kura*), *kod* (*kod kaidis – kod kaida, kod kas, kod kurs – kod kura*).

Šķirti raksta arī nenoteiktos vietniekvārdus *kaidis nakaidis – kaida nakaida, kas nakas, kurs nakurs – kura nakura, kaidis nabejs – kaida nabejs, kurs nabejs – kura nabejs*.

2.4.5.2. Kopā raksta nenoteiktos vietniekvārdus ar *naz-*: *nazkurs – nazkura, nazkurais – nazkuruo, nazkas, nazkaidis – nazkaida*.

2.4.6. Jautājamie un attieksmes vietniekvārdi: *kas, kaidis – kaida, kurs – kura*.

2.4.7. Noteiktie vietniekvārdi: *kotrys – kotra, pats – poša, vyss – vysa*.

2.4.7.1. Šķirti raksta nenoteiktos vietniekvārdus *vyss kas, kurs kotrys – kura kotra, taidis pats – taida poša, taidis pat – taida pat, tys pat – tei pat, tys pats – tei poša*.

2.4.7.2. Kopā raksta noteiktos vietniekvārdus ar *sev-*: *sevkurs – sevkura, sevkotrys – sevkotra*.

2.4.8. Nolieguma vietniekvārdus raksta ar *ni-*: *nikas, nikaidis – nikaida, nivīns – nivīna*.

2.4.9. Vietniekvārdu *jis – jei, itys – itei, šys – šei, tys – tei, myusejais – myusejuo, jīusejais – jīusejuo, munejais – munejuo, sovejais – sovejuo, kurais – kuruo, sevkurais – sevkuruo*, kā arī noteikto vietniekvārdu daudzskaitļa ģenitīva formas raksta ar galotni *-ūs*: *jūs, itūs, tūs, šūs, myusejūs, jīusejūs, munejūs, sovejūs, kurūs, sevkurūs*.

Pieļaujama arī galotne *-ū*: *jū, itū, tū, šū, myusejū, jīusejū, munejū, sovejū, kurū, sevkurū*.

2.5. Darbības vārds

2.5.1. Nenoteiksme

2.5.1.1. Tiešo darbības vārdu nenoteiksmē raksta galotni *-t*, piemēram, *byut, īt, runuot*, atgriezenisko – galotni *-tīs*, piemēram, *vērtīs, runuotīs, smītīs*.

2.5.1.2. Ar piedēkļiem atvasinātajos darbības vārdos starp piedēkli un sakni raksta *sa*: *atsagrīzt, nūsapērt, sasasukuot*, aiz piedēkļiem *iz-*, *aiz-* raksta *a* (*izavest, aizaklīgt*).

Pieļaujama arī darbības vārdu rakstība ar *za*: *sazavasaluot, pazarusuot*.

Vārdā lieto tikai vienu atgriezenisko morfēmu (*aizaklīgt, apsarusuot*).

2.5.1.3. Otrās konjugācijas darbības vārdu nenoteiksmē raksta izskaņas:

-(yn)uot: *staiguot, skoluot, dadzynuot*;

-eit: *miereit* (latviešu literārajā valodā atbilst *-īt – mērīt*);

-ēt: *gribēt* (latviešu literārajā valodā atbilst *-ēt – gribēt*).

2.5.1.4. Trešās konjugācijas darbības vārdu nenoteiksmē raksta izskaņas:

-eit: *gaideit* (latviešu literārajā valodā atbilst *-īt – gaidīt*),

-ēt: *ticēt* (latviešu literārajā valodā atbilst *-ēt – ticēt*).

2.5.2. Konjugācijas

2.5.2.1. Neregulārie darbības vārdi

1.	<i>dūmu</i>	<i>īmu</i>	<i>asu</i>
2.	<i>dūd</i>	<i>ej</i>	<i>esi</i>
3.	<i>dūd</i>	<i>īt</i>	<i>ir</i>
1.	<i>dūmam</i>	<i>īmam</i>	<i>asam</i>
2.	<i>dūmat</i>	<i>ejat</i>	<i>asat</i>

Pieļaujamas arī vienskaitļa 1. personas formas *dūdu, eimu, asmu*, daudzskaitļa 1. personas formas *dūdam, eimam*, daudzskaitļa 2. personas formas *dūdat, eimat, ģimat, ejte*.

2.5.2.2. Pirmā konjugācija

2.5.2.2.1. Pirmās konjugācijas darbības vārdiem tagadnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-am, -at* (*krist – kreitam, kreitat*).

2.5.2.2.2. Tiem darbības vārdiem, kuriem pagātnes 3. persona beidzas ar *-e*, pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-em, -et* (*ceļt – cēle – cēlem – cēlet*).

2.5.2.2.3. Tiem darbības vārdiem, kuriem pagātnes 3. persona beidzas ar *-a*, pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-om, -ot* (*augt – auga – augom – augot*).

2.5.2.2.4. Daļai darbības vārdu vienskaitļa 1. personā mainās saknes beigu līdzskanis: *d : ž* (*vede – vežu*), *t : š* (*mete – mešu*), *s : š* (*nese – nešu*), *c : č* (*sauce – sauču*), *l : ļ* (*cēle – cieļu*).

2.5.2.2.5. Darbības vārdiem, kuriem nenoteiksmes celms beidzas ar *s* (*nest, vest, krist*), *z* (*lauzt*), nākotnes formās *s* vai *z* saglabājams: *nessu, vessu, krisšu, lauzšu; ness, vess, kriss, lauzs*.

2.5.2.3. Otrā konjugācija

2.5.2.3.1. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-uot, -ynuot*, tagadnē ir *-oj-* (*-yno-*), pagātnē *-uoj-* (*-ynuoj-*), piemēram, *skoluot – skoloju, skoluoju, dūmuot – dūmoju, dūmuoju, ratynuot – ratynoju – ratynuoju*.

2.5.2.3.2. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-uot*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>dūmoju</i>	<i>dūmuoju</i>	<i>dūmuošu</i>
2.	<i>dūmoj</i>	<i>dūmuoji</i>	<i>dūmuosi</i>
3.	<i>dūmoj</i>	<i>dūmuoja</i>	<i>dūmuos</i>
1.	<i>dūmojam</i>	<i>dūmuojom</i>	<i>dūmuosim</i>
2.	<i>dūmojat</i>	<i>dūmuojot</i>	<i>dūmuosit</i>

Pieļaujamas arī tagadnes daudzskaitļa 2. personas formas ar *-te* (*dūmojte*), pagātnes formas ar *-ov-* (*skolovu, dūmovu, ratynovu*).

2.5.2.3.3. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-eit*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>peļneju</i>	<i>peļneju</i>	<i>peļneišu</i>
2.	<i>peļnej</i>	<i>peļneji</i>	<i>peļneisi</i>
3.	<i>peļnej</i>	<i>peļneja</i>	<i>peļneis</i>
1.	<i>peļņejam</i>	<i>peļņejom</i>	<i>peļņeisim</i>
2.	<i>peļņejat</i>	<i>peļņejot</i>	<i>peļņeisit</i>

Pieļaujamas arī pagātnes formas *peļņieju, peļņieji, peļņēja, peļņejam, peļņejat*; nākotnes formas *peļņēs, peļņēsīm, peļņēsīt*.

2.5.2.3.4. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-ēt*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>kaveju</i>	<i>kavieju</i>	<i>kaviešu</i>
2.	<i>kavej</i>	<i>kavieji</i>	<i>kaviesi</i>
3.	<i>kavej</i>	<i>kavēja</i>	<i>kavēs</i>
1.	<i>kavejam</i>	<i>kaviejom</i>	<i>kavēsīm</i>
2.	<i>kavejat</i>	<i>kaviejot</i>	<i>kavēsīt</i>

Pieļaujamas arī pagātnes formas *kavēja, kavējam, kavējat*; nākotnes formas *kaveišu, kaveisi*.

2.5.2.3.5. Otrās konjugācijas darbības vārdiem tagadnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-am, -at* (*staiguot – staigojam, staigojat*).

2.5.2.4. Trešā konjugācija

2.5.2.4.1. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-eit*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>losu</i>	<i>laseju</i>	<i>laseišu</i>
2.	<i>losi</i>	<i>laseji</i>	<i>laseisi</i>
3.	<i>losa</i>	<i>laseja</i>	<i>laseis</i>

1. <i>losom</i>	<i>lasejom</i>	<i>laseisim</i>
2. <i>losot</i>	<i>lasejot</i>	<i>laseisit</i>

Pieļaujamas arī pagātnes formas *lasieju, lasieji, lasēja, lasējam, lasējat*; nākotnes formas *lasēs, lasēsīm, lasēsīt*.

2.5.2.4.2. Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-ēt*, ir šādas personu formas:

	Tagadne	Pagātne	Nākuotne
1.	<i>radzu</i>	<i>redzieju</i>	<i>redziešu</i>
2.	<i>redzi</i>	<i>redzieji</i>	<i>redziesi</i>
3.	<i>redz</i>	<i>redzēja</i>	<i>redzēs</i>
1.	<i>redzim</i>	<i>redziejom</i>	<i>redzēsīm</i>
2.	<i>redzit</i>	<i>redziejot</i>	<i>redzēsīt</i>

Pieļaujamas arī pagātnes formas *redzēja, redzējam, redzējat*; nākotnes formas *redzeišu, redzeisi*.

2.5.2.4.3. Darbības vārdiem *muocēt, derēt, tecēt* tagadnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-am, -at* (*muokam, muokat*), pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personā ir *-iejom, -iejot* (*muociejom, deriejom, teciejom*).

2.5.2.4.4. Otrās un trešās konjugācijas darbības vārdiem pagātnes daudzskaitļa 1. un 2. personas galotnes ir *-om, -ot* (*skoluojom, skolojot; rakstejom, rakstejot*).

2.5.2.4.5. Visu darbības vārdu nākotnes daudzskaitļa 1. un 2. persona beidzas ar *-sim, -sit* (*nessim, nessit; mozguosim, mozguosit; raksteisim, raksteisit*).

2.5.3. Atgriezeniskie darbības vārdi

Visiem bezpriedēkļa atgriezeniskajiem darbības vārdiem īstenības izteiksmē vienkāršajā tagadnē, pagātnē un nākotnē vienskaitļa 1. personā raksta galotni *-ūs*, 2. personā – galotni *-īs*. 3. personā, kā arī daudzskaitlī galotnes atšķiras: *-ās, -amēs, -atēs* (tag. *nasās, nasamēs, nasatēs*); *-uos, -omēs, -otēs* (tag. *losuos, losomēs, losotēs*; pag. *vuicejuos, vuicejomēs, vuicejotēs*); *-īs, -imēs, -itēs* (tag. *turīs, turimēs, turitēs*, nuok.

ruodeisīs, ruodeisimēs, ruodeisitēs); *-ēs, -emēs, -etēs* (pag. *vērēs, vēremēs, vēretēs*).

Ar priedēkļiem atvasinātos atgriezeniskos darbības vārdus loka tāpat kā tiešos darbības vārdus.

2.5.4. Pavēles izteiksme

Pavēles izteiksmes daudzskaitļa 2. personā ir galotne *-it, -itēs: nesit!, vuicitēs!* Paralēlas formas ir darbības vārdam *īt: ejte!, ejit!*

Darbības vārdiem, kuri nenoteiksmē beidzas ar *-ēt, -uot* un *-ynuot*, daudzskaitļa 2. personā pieļaujamas formas ar *-te: kavejte!, skolojte!, mozgojte!, mūdynojte!*

2.5.5. Vēlējuma izteiksme

2.5.5.1. Vēlējuma izteiksmē visās personās tiešajiem darbības vārdiem ir galotne *-tu*, piemēram, *īt – itū, runuot – runuotu*, atgriezeniskajiem – galotne *-tūs*, piemēram, *suoktīs – suoktūs, runuotīs – runuotūs*.

Pieļaujamas arī vēlējuma izteiksmes formas ar atšķirīgām galotnēm katrai personai: *es itum, tu itim, jis, jei itū, mes itumem, jius itumet, jī, juos itū*.

2.5.5.2. Vēlējuma izteiksmes pareizrakstībā jāievēro pārskaušanas likums: *ēde-āstu, redzēt-radzātu, revēt-ravātu*.

2.5.6. Atstāstījuma izteiksme

2.5.6.1. Atstāstījuma izteiksmes vienkāršās tagadnes formas beidzas ar *-ūt, -ūtīs: asūt, mozgojūtīs*.

Atstāstījuma izteiksmē tagadnē lietotāji arī tagadnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-s, -ūte*, daudzskaitlī – *-ūts, -ūši, -ūšys: ass, asūte, asūts, asūši, asūšys; soks, sokūte, sokūts, sokūši, sokūšys*.

2.5.6.2. Atstāstījuma izteiksmes vienkāršās nākotnes formas beidzas ar *-šūt, -šūtīs, piemēram, nesšūt, mozguošūtīs*.

Atstāstījuma izteiksmē nākotnē lietotāji arī nākotnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-škys, -škūte*, daudzskaitlī – *-škūts,*

-škūši, -škūškys: neškys, neškūte, neškūts, neškūši, neškūšys; ceļškys, ceļškūte, ceļškūts, ceļškūši, ceļškūšys, laužkys, laužkūte, laužkūts, laužkūši, laužkūšys.

2.5.7. Supīns

Supīna formas raksta ar *-tu, -tūs*, piemēram, (*īsim*) *āstu*, (*skrīsim*) *mauduotūs*.

2.5.8. Divdabis

2.5.8.1. Aktīvie divdabji

2.5.8.1.1. Tagadnes aktīvajiem lokāmajiem divdabjiem vienskaitļa nominatīvā ir izskaņas *-ūšs, -ūša, -ūšais, -ūšuo* (*dylstūšs, dylstūša, dylstūšais, dylstūšuo*).

2.5.8.1.2. Pagātnes aktīvajiem lokāmajiem divdabjiem vienskaitļa nominatīvā ir galotne *-s* un izskaņas *-use, -ušais, -ušuo* (*peļnejs, peļnejuse, peļnejušais, peļnejušuo*).

Divdabjiem, kuri atvasināti no darbības vārdiem ar *-eit* nenoteiksmē, galotnes vai izskaņas priekšā raksta *-ej-* (*lasejs, lasejuse, lasejušais, lasejušuo*). Divdabjiem, kuri atvasināti no darbības vārdiem ar *-ēt* nenoteiksmē, galotnes vai izskaņas priekšā raksta *-iej-* (*pīredziejs, pīredziejuse, pīredziejušais, pīredziejušuo*).

2.5.8.2. Pasīvie divdabji

2.5.8.2.1. Tagadnes pasīvajiem lokāmajiem divdabjiem ir izskaņas *-ams, -ama, -amais, -amuo, -oms, -oma, -omais, -omuo*. Divdabjiem, kuri darināti no darbības vārdiem, kam daudzskaitļa 1. personā ir galotne *-am* vai *-im*, vienskaitļa nominatīvā ir izskaņas *-ams, -ama, -amais, -amuo* (*nasams, nasama, nasamais, nasamuo, radzams, radzama, radzamais, radzamuo*), divdabjiem, kuri darināti no darbības vārdiem, kam daudzskaitļa 1. personā ir galotne *-om*, vienskaitļa nominatīvā ir izskaņas *-oms, -oma, -omais, -omuo* (*gaidoms, gaidoma, gaidomais, gaidomuo*).

2.5.8.2.2. Pagātnes pasīvajiem lokāmajiem divdabjiem ir izskaņas: *-ts, -ta, -tais, -tuo* (*dūts, dūta, dūtais, dūtuo*).

Ja darbības vārdam, no kura atvasināts divdabis, pagātnē galotnes priekšā ir *z* (*lauze*), pagātnes pasīvo lokāmo divdabju izskaņas *-ts, -ta* priekšā raksta *z* – *lauzts*, ja darbības vārdam pagātnē ir *s, d, t* (*plēse, gryude, syta*), izskaņas *-ts, -ta* priekšā raksta *s* (*plāsts, gryusts, systs*).

Pagātnes pasīvo lokāmo divdabju pareizrakstībā jāievēro pārskāņas likums (*ēde-āsts, dzēse-dzāsts, redzēja-radzāts, revēja-ravāts*).

2.5.8.3. Daļēji lokāmie divdabji

2.5.8.3.1. Tagadnes aktīvo daļēji lokāmo divdabju izskaņas raksta šādi: *-dams, -dama, -dami, -damys, -damīs, -damuos* (*dareidams, dareidama, dareidami, dareidamys, dareidamīs, dareidamuos*); *-s, -ūte, -ūts, -ūši, -ūšys* (*nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*).

Tagadnes aktīvo daļēji lokāmo divdabju izskaņu *-dams, -dama, -dami, -damys, -damīs, -damuos* priekšā rakstāms *z*, ja pagātnē galotnes priekšā ir *d, t, z* (*ēst – ēde, āzdams, krist – kryta, kryzdams, lauzt – lauze, lauzdams*). Tagadnes aktīvo daļēji lokāmo divdabju izskaņu *-dams, -dama, -dami, -damys, -damīs, -damuos* priekšā rakstāms *s*, ja pagātnē galotnes priekšā ir *s*: *dzēst – dzēse, dzāsdams*.

Tagadnes aktīvo daļēji lokāmo divdabju pareizrakstībā jāievēro pārskāņas likums: *ēde-āzdams, dzēse-dzāsdams, redzēt-radzādams, revēt-ravādams*.

2.5.8.3.2. Lietojami arī tagadnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-s, -ūte*, daudzskaitlī – *-ūts, -ūši, -ūšys*: *nass, nasūte, nasūts, nasūši, nasūšys*; nākotnes aktīvie daļēji lokāmie divdabji ar *-škys, -škūte*, daudzskaitlī – *-škūts, -škūši, -škūšys*: *veškys, veškūte, veškūts, veškūši, veškūšys*.

2.6. Lokāmo vārdu noteikto formu pareizrakstība

2.6.1. Īpašības vārdu, kārtas skaitļa vārdu, vietniekvārdu un divdabju vīriešu dzimtes vienskaitļa nominatīva galotne ir *-ais*:

lobais, pyrmais, munejais, kurais, plaukstūšais, paguojušais, nasamais, rokstomais, caltais, sieviešu dzimtes vienskaitļa nominatīvā – galotne *-uo*: *lobuo, pyrmuo, munejuo, kuruo, plaukstūšuo, paguojušuo, nasamuo, rokstomuo, caltuo*.

2.6.2. Vīriešu un sieviešu dzimtē daudzskaitļa ģenitīvā īpašības vārdam, kārtas skaitļa vārdam, vietniekvārdam un divdabim ir galotne *-ūs*: *lobūs, pyrmūs, munejūs, kurūs, plaukstūšūs, paguojušūs, nasamūs, rokstomūs, caltūs*. Ar *-ūs* raksta arī vietniekvārdu daudzskaitļa ģenitīva formas *jūs, itūs, tūs, šūs*.

Pieļaujama arī galotne *-ū*: *lobū, pyrmū, munejū, kurū, plaukstūšū, paguojušū, nasamū, rokstomū, caltū*; *jū, itū, tū, šū*.

2.6.3. Vienskaitļa datīvā, lokatīvā, daudzskaitļa datīvā, instrumentālī un lokatīvā noteikto galotni raksta ar paplašinājumu *-aj-*: *lobajam, pyrmajam, lobajai, pyrmajai, lobajā, pyrmajā, lobajim, pyrmajim, lobajom, pyrmajom, lobajūs, pyrmajūs, lobajuos, pyrmajuos*.

2.6.4. Vīriešu dzimtes daudzskaitļa datīva un instrumentāļa galotne ir *-im*, sieviešu dzimtē *-om*: *boltajim – boltajom, vacajim – vacajom, munejim – munejom*.

2.7. Apstākļa vārds

2.7.1. No īpašības vārdiem darinātus apstākļa vārdus raksta šādi: *lobs – labi, lāns – lieni, vāls – vieli; gauds – gauži, sovaids – sovaizi, drūss – drūši, gleits – gleiši, dreizs – dreži, augsts – augši; lāts – lieši, rats – reši, smolks – smaļči, zams – zemli*.

Lietojamas arī apstākļa vārdu formas ar *-ai* (*vālai, lātai, ratai, smolkai, zamai*).

2.7.2. Ar *ņ* raksta apstākļa vārdus *seņ, naseņ, šudiņ, rudiņ, svīdiņ, skrītiņ, rautiņ, pyrmūdiņ, ūtardiņ, trešdiņ, catūrtdiņ, pīktdiņ, sastdiņ, svātdiņ*, ar *n*: *augšan, eistyn, kluotyn, nūstyn, otkon, slapyn*.

2.7.3. Apstākļa vārdu *vēļ* raksta ar garu *e*.

2.7.4. Kopā raksta apstākļa vārdus ar *aiz-*: *aizkuo, aiztuo*;
deļ-: *deļkuo, deļtuo*;
naz-: *nazcik, nazkai, nazkod, nazkur*;
pa-: *paceļu, pamosam, papylnam*;
par-: *parkū, partū*.

2.7.5. Šķirti raksta apstākļa vārdus ar *naviņ*: *cik naviņ, kai naviņ, kod naviņ, kur naviņ*;
nabejs: *cik nabejs, kai nabejs, kod nabejs, kur nabejs*;
koč: *koč cik, koč kai, koč kod, koč kur*;
kod: *kod cik, kod kai, kod kod, kod kur*.
Šķirti raksta arī apstākļa vārdus *kai nakai, kur nakur, kur nabejs, kod nabejs, kod nakod, škārs garum*.

2.7.6. Vietas nozīmē lietotu apstākļa vārdu *pa prīšku* raksta šķirti, laika nozīmē – kopā, t. i., *paprīšku*.

2.8. Prievārdi

Ar īsu patskani raksta prievārdus *deļ, nu, pi*. Prievārdus *da, iz* lieto bez ierobežojuma

Prievuordu *aiz, deļ, par* kopā ar vietniekvārdu raksta šķirti: *aiz kuo (aiz tuo), deļ kuo (deļ tuo), par kū (par tū)*.

2.9. Saikļi

Šķirti rakstāmi saliktie saikļi *deļtuo ka, partū ka, kai – tai, ni – ni, kū – tū*.

Savienojuma saiklis *i*, kurš radies no senākas formas **ir*, lietojams bez ierobežojuma.

2.10. Partikulas

Biežāk lietojamās partikulas raksta šādi: *koč, kod, viņ, naviņ, kazyn, nazyn*.

Apstiprinājuma partikula ir *nui*, nolieguma – *nā*.